

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЧЕРКАСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ОСВІТИ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**РЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТІСНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ФАХІВЦЯ У
ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

МАТЕРІАЛИ ОБЛАСНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

20-24 лютого 2017 року
м. Черкаси

УДК

ББК

Р

Розглянуто та рекомендовано до друку вченою радою комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», протокол №__ від __.12.2017 р.

Укладач: Артеменко Т.Б., методист-практичний психолог обласного центру практичної психології і соціальної роботи

Рецензенти:

Н.М. Пилипенко, кандидат психологічних наук, практичний психолог Центру студентського розвитку та культурних програм Черкаського державного технологічного університету.

О.В. Уманська, завідувачка районної психолого-медико-педагогічної консультації відділу освіти Лисянської районної державної адміністрації, практичний психолог.

Реалізація особистісних компетенцій фахівця у професійній діяльності [Текст] : матеріали обласної науково-практичної Інтернет-конференції (Черкаси, 20-24 лютого 2017 р.) / за ред. Т.Б.Артеменко. – Черкаси: КНЗ ЧОПОПП ЧОР, 2017. – 75 с.

До збірника ввійшли матеріали, що висвітлюють досвід роботи спеціалістів психологічної служби та викладачів гуманітарного циклу закладів освіти Черкащини у напрямку дослідження реалізації особистісних компетенцій фахівця у професійній діяльності.

Представлений досвід був вивчений та обговорений у рамках науково-практичної Інтернет-конференції, що проходила 20-24 лютого 2017 року на ресурсах комунального навчального закладу «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради».

Матеріали розраховані на використання в роботі практичними психологами соціальними педагогами, викладачами.

© Усі права авторів застережені, 2017

© Комунальний навчальний заклад «Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних працівників Черкаської обласної ради», 2017

ЗМІСТ

Ольга Андрущенко.....	4
ТВОРЕННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ШКІЛЬНОМУ ДОМІ.....	4
Юлія Битько.....	10
ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ТА ЙОГО ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ.....	10
Юлія Волошина	14
ПРО ДІАЛОГІЧНУ ВЗАЄМОДІЮ У ЖИТТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ	14
Діна Горбенко.....	17
РОЛЬ ПРАЦІВНИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОЇ І ЖИТТЄВОЇ ГРАМОТНОСТІ ІНДИВІДА.....	17
Тетяна Деркач, Олексій Деркач	22
НАВЧАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ.....	22
Оксана Заєць	26
ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ БАТЬКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ШКОЛИ.....	26
Тетяна Ковальська	31
ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОВЕДІНКОВІ ПОРУШЕННЯ	31
Роман Коломієць.....	35
ГАРМОНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ГЛИБИННОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЇ.....	35
Олексій Кравченко.....	40
РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ	40
Людмила Міщенко	46
ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА – ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА.....	46
Надія Огнива.....	51
РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ПІДТРИМАННІ ЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ.....	51
Олена Потапенко.....	58
ПАРТНЕРСТВО ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ШКОЛИ.....	58
Любов Похил	64
ШКОЛА ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ.....	64
Вікторія Ракігіна.....	68
ТРАНЗАКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОПОМОГИ УЧАСНИКАМ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	68
Відомості про учасників науково-практичної Інтернет-конференції «Реалізація особистісних компетенцій фахівця у професійній діяльності» (20-24 лютого 2017 р., м.Черкаси, КНЗ ЧОПОППЧОР)	73

ТВОРЕННЯ ДІАЛОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ШКІЛЬНОМУ ДОМІ

Багато науковців, які займалися проблемою психологічної допомоги, зупинялися на тому, що результати взаємодії психолога з людьми багато в чому будуть залежати від того, наскільки психолог зуміє побудувати міжособистісний контакт з клієнтом, адже спілкування для психолога є найголовнішою умовою його професійної компетентності.

Психолог може допомогти людині у вирішенні її проблеми тільки тоді, коли в нього розвинуті вміння встановлювати діалогічну взаємодію зі співрозмовником. Прихильниками діалогічного підходу були К. Роджерс, Т. Флоренська, О. Ф. Копйов, М.М. Бахтін та ін.

Бахтін М.М. бачить у діалозі суть буття людини: «Жити - значить брати участь у діалозі: запитувати, слухати, відповідати, погоджуватися тощо. У цьому діалозі людина бере участь вся: очима, губами, руками, душею, духом, усім тілом, вчинками» [1, с.318]. Тобто одна людина окремо від усіх не може жити: усе в ній – мова свідомість, почуття - виникло та живе внаслідок і в процесі спілкування; там де немає зовнішнього спілкування, відбувається внутрішній діалог - бесіда з кимось, спір, міркування, контраргументи тощо.

Прихильники діалогічного підходу розробили чотири основні поняття даного підходу – позиція позаприсутності, внутрішня діалогічність, діалогічна інтенція та діалогічна позиція. [5, 6].

Позиція позаприсутності – особлива професійна особливість психоконсультанта, коли він перестає сприймати внутрішній світ співрозмовника (клієнта) як сферу своєї практичної роботи. В цій позиції психолог сприймає внутрішній світ іншої людини як зміст, який лише віддзеркалюється та розуміється. Тільки в такій позиції можна побачити людину саме як іншу. Це не означає, що психоконсультант відсутній у контакті з людиною. Він відсторонений від людини і займає бережливо–споглядальне ставлення до неї без нав'язування себе. Активність психолога в цій позиції

проявляється лише в його увазі до різних аспектів внутрішнього світу клієнта. Якщо у консультанта проявляється прихильність, прив'язаність, пристрасть до людини, тут на першому місці не інша людина, а його егоїстичне «Я».

На думку Т.О. Флоренської, «позаприсутність» допомагає виявити в людині її «обличчя» (духовне «Я»), яке приховується за «маскою» наявного «Я». Ця настанова дозволяє бути собою, не ототожнюватися з наявним «Я» співрозмовника і, водночас, співчуючи людині, не втрачати з нею внутрішнього зв'язку. Це і є одним із критеріїв успішної діалогічної взаємодії [1].

Найважливішою характеристикою внутрішнього світу кожної людини (в тому числі консультанта і клієнта) є внутрішня діалогічність. Внутрішня діалогічність – це результат внутрішнього діалогу, який відбувається в кожній людині між її двома «Я» - між наявним «Я» і духовним «Я». Консультативна ситуація – це ситуація «зустрічі» двох внутрішніх діалогів, один із яких блокований, припинений або ускладнений (у клієнта), а інший здійснюється вільно й безперешкодно (у консультанта).

Діалогічна інтенція є характеристикою внутрішньої активності клієнта у ситуаціях блокування та фрустрації власної внутрішньої діалогічності. Діалогічна інтенція – це можливість внутрішньої діалогічності, зворотна сторона тих реальних утруднень, яких зазнає клієнт, вступаючи в діалог із консультантом. Наявність або відсутність діалогічної інтенції безпосередньо впливають на характер його взаємин з консультантом. Тією мірою, якою консультант відчуває цю незавершеність і внутрішню невизначеність клієнта - його рішучість або нерішучість у цей момент, тією мірою він здатний сприяти саморозкриттю й пошуку клієнтом істини про себе самого. Якщо ж, навпаки, психолог глухий до цього, то він може своїми реакціями мимоволі блокувати й закривати для клієнта вихід до якихось більше справжніх змістів.

Діалогічна позиція – це професійна позиція психолога, яка утворюється комплексом його настанов: настанова внутрішньої діалогічності будь-якої людини; настанова нерівності позицій консультанта і клієнта як наслідок

особливої діалогічної, позаприсутньої позиції професіонала; настанова незавершеності й невизначеності суб'єктної природи клієнта; настанова свободи та відповідальності клієнта за своє життя.

Консультативна зустріч розвивається у таких напрямках: співчутливе (емпатичне) слухання психологом голосу наявного «Я» клієнта (включеність у наявні переживання співрозмовника з максимальною відчуженістю від себе; сприйняття консультантом голосу духовного «Я» клієнта; озвучування духовного «Я» клієнта, відновлення внутрішньої діалогічності, звільнення, очищення (катарсис) і зцілення (відновлення цілісності) внутрішнього світу клієнта.

К. Роджерс у центр своєї психотерапевтичної практики поставив особистість клієнта як таку, і вона є каталізатором, умовою позитивних особистісних змін у відносинах між психологом і клієнтом, в яких виявляється глибока повага до людини, віра в її здібності. Йдеться про те, що клієнт має великі внутрішні можливості для змін свого життя, і ці можливості можна мобілізувати за відповідних умов [5]. Психолог в змозі створити ці умови, якщо володітиме достатнім рівнем культури мовлення, яке передбачає поважне ставлення до партнера по спілкуванню.

Культура мовленнєвого спілкування у професії психолога передбачає рівноправні комфортні стосунки між партнерами по спілкуванню, оскільки клієнт є психічно здоровою особистістю, яка має певні проблеми, спричинені психогенними факторами і які не спроможна вирішити самотійно. При цьому для клієнта спілкування надаватиме можливість в тій чи іншій мірі радикально осмислити чи переосмислити свої власні проблеми [6].

К. Роджерс підкреслює, що завданням психолога є створення психологічного клімату, в якому клієнт сам би відмовився від захисних механізмів; основна вимога до психолога – бути «справжнім» у спілкуванні з клієнтом, здатним до піклування, прийняття і розуміння його, при цьому увага буде концентруватися не на проблемах людини, а на її особистості. Клієнт здатен змінити світосприйняття і формування іншого ставлення до себе, сам

зможе розв'язати свої проблеми. Але не повинно бути надмірної ідентифікації психолога з особистістю та переживаннями клієнта, оскільки існує небезпека блокування особистого росту.

Модель діалогічної взаємодії є актуальною в побудові стосунків в системі «вчитель - учень». Адже пріоритетним завданням сучасної школи є гуманізація та активізація навчально-виховного процесу. Педагоги переходять до моделі діалогічної взаємодії, в умовах якої між учителем та учнем встановлюються суб'єкт-суб'єктні стосунки, досягається мета гуманізації між суб'єктами навчально-виховного процесу та активізація пізнавальної діяльності учнів.

Для педагогів з досвідом характерний розвиток емпатії у відношенні до своїх вихованців: вони уміють поставити себе на їхню позицію без упередженої думки про їхню особистість.

Вчитель вміє розпізнавати інтереси і стимулювати внутрішню мотивацію учнів до діяльності, активізувати їхній творчий потенціал; він бачить педагогічні проблеми й може вирішувати їх разом з дітьми безконфліктним способом. У спілкуванні з учнями у вчителя превалює діалогічна форма над монологічною.

У своєму навчальному закладі я працюю практичним психологом. Спостерігаючи за дітьми, дорослими, глибоко пізнаючи і “заглядаючи” до їхньої душі, я розумію, що душі потрібно “лікувати,” повертаючи їм той дивовижний стан гармонії із самим собою і навколишнім світом, який дає людині відчуття щастя. І дуже тернистим є шлях любові до душі людини! Кожним словом, кожним порухом очей, усією своєю істиною ти повинен дати відчутти тому, хто прийшов на зустріч з тобою, що він для тебе в цьому світі єдиний. І в ту щасливу мить між тобою і людиною, яка шукає підтримки, порятунку, виникає непередавана атмосфера розуміння, може статися диво - людина сама знаходить вирішення своїх нерозв'язаних на перший погляд проблем і сили для їхнього втілення в життя. Карл Роджерс вважав, що щирий діалог можевилікувати і врятувати будь-яку душу.

Будувати діалогічну взаємодію з дітьми мені допомагають тренінги, заняття з елементами тренінгу, практикуми, психологічні години, години релаксації на різну тематику: “Мій настрій”, “Я – школяр”, “Вчимося спілкуватися”, “Людина перш за все”, “У кожному з нас є сонце, тільки дайте йому світити”, “На доброму серці тримається світ”, “Психологічна формула успіху”, “Твій характер: на шляху до самовдосконалення”, “Нескінченне пізнання”. Я спостерігаю, що саме під час такого щирого спілкування дитина вчиться рефлексувати стосовно своїх та чужих вчинків і відносин, засвоює моральні норми і живе за ними, спостерігає відносини інших людей і будує власні. Найвеличніше відкриття, яке людина робить у підлітковому і юнацькому віці – відкриття себе! Підліток, юнак бродить у лабіринті складних запитань: “Хто Я”, “Який Я?”, “Навіщо Я?” - їх виникнення є свідченням становлення особистості.

Психологічна служба школи постійно проводить консультативну роботу, спрямовану на самопізнання, самовдосконалення учнів. Удосконалення самого себе - найскладніший шлях, оскільки дуже часто доводиться починати з руйнування, викорінення своїх поганих звичок. На цьому етапі відбувається діалогічна взаємодія, яка допомагає розібратися: “Як зі своїх “мінусів” зробити “плюси”?”, “А може не потрібно вдосконалюватися?”. Кожен стає сам собі Майстром, котрий може допустити непоправний брак, а може витворити шедевр.

Просвітницьку діяльність з педагогами я спрямовую на розвиток у педагога вмінь, навичок надавати учням емоційну і психологічну підтримку, допомагати у вирішенні особистих проблем, проявляти турботу про них.

Просвітницька робота з педагогами включає в себе: тренінги, виступи в рамках педагогічної ради, консилиуми, психолого–педагогічні семінари, хвилини релаксації, години емоційного розвантаження на таку тематику: “Учитель і проблеми дисципліни або Як прийнятно відповідати на неприйнятну поведінку учнів”, “Навчання і виховання успіхом”, “Бути вчителем, бути собою”, “Один день із життя вчителя”, “Як наше слово відгукнеться?”, “У

гармонії з собою”, “Дозволь собі радіти життю”, “Актуальні проблеми сучасної сім’ї”.

Під час спілкування з педагогами ми часто роздумуємо: “Особистість? Яка вона зараз? Як їй зараз живеться? Чим хворіє вона в нашому сьогодні? Що її турбує? Що вона потребує? Як їй допомогти?”. Я прагну у своїй роботі спонукати колег, щоб кожен, зустрічаючись з особистістю, своїм відношенням, своєю увагою давав зрозуміти дітям: “Я приймаю тебе таким, яким ти є, розуміючи, що на тебе впливало багато факторів, і створений ти таким. Головне, що ти є, що відбувається зустріч двох людей, радість від зустрічі».

Таким чином можемо зробити висновок, що у навчально-виховному процесі діалог виступає як одна з форм педагогічного спілкування і взаємодії з учнями. Вчитель, вихователь, який прагне будувати діалогічну взаємодію з учнями, допомагає подолати психологічні бар’єри між педагогом та учнем. Саме в такому середовищі може найбільше розкритися і проявитися рівноправність взаємозалежних суб’єктів.

Таким середовищем у нас є Шкільний дім, де кожного люблять і поважають просто за те, що він людина, незалежно від його досягнень, Шкільний дім, який об’єднує дорослих і дітей, де вчаться любити і дружити, творити добро для інших, де вміють підтримати і допомогти. Дім, де кожний знаходить справу до душі і має можливість розкрити та реалізувати свої потенційні можливості.

Література

1. Баранова Н.П. Тренінги для вчителів з педагогічної майстерності / Баранова Н.П. - Харків: Основа, 2011. – 159 с.
2. Овчарова Р.В. Практическая психология в начальной школе / Овчарова Р.В. - Москва: Творческий Центр, 1998. – 235 с.
3. Павлютенков Є.Н. Конфлікти: сутність подолання / Павлютенков Є.Н. - Харків: Основа, 2008. – 222 с.
4. Сурова Л.В. Открытый урок / Сурова Л.В. - Москва: 2006. – 480 с.
5. Яценко Т.С. Активная социально-психологическая подготовка учителя к общению с учащимися / Яценко Т.С. - Киев: Освіта, 1993. - 207с.

6. Діалогічна спрямованість професійного спілкування як основа спілкування психолога. // url: <http://www.stattionline.org.ua/pedagog/85/15376-dialogichna-spryamovanist-profesijnogo-spilkuvannya-psixologa.html>

Юлія Битько

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ТА ЙОГО ПРОФЕСІЙНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ

*Якщо ви свідомо збираєтеся бути менш значною особистістю, ніж дозволяють ваші здібності, я попереджаю, що ви будете глибоко нещасною особистістю.
(А. Маслоу)*

Світоглядне, професійне та особистісне зростання в реаліях сьогодення є необхідною умовою реалізації творчого потенціалу педагогічних працівників. Але, на жаль, не можна не враховувати серед освітніх та соціально-психологічних проблем значне зменшення мотивації педагогічної діяльності. На рівні свідомості більшість педагогічних працівників розуміє, що в умовах ринку праці попит на спеціалістів, які здатні приймати нестандартні рішення, креативно і творчо підходити до виконання посадових обов'язків, адекватно сприймати робочі ситуації, будувати позитивні комунікації з оточенням та вміти долати кризові стани, буде дедалі зростати. Але досить часто можна спостерігати, що педагоги не використовують у повній мірі внутрішні мотиви та ресурси для особистісного зростання. Більшість з них потребують стимулу, зовнішнього поштовху; внутрішні чинники саморозвитку реалізуються за умови наявності впливів соціального оточення.

Показниками ефективності розвитку особистості є наступні якості: здатність свідомо брати на себе відповідальність за зроблений вибір,

рефлексивність, позитивна самооцінка, автономність, позитивна внутрішня професійна мотивація [5].

У психологічній літературі ці якості тісно пов'язані з поняттям «психологічне благополуччя», або «особистісне здоров'я», «психологічне здоров'я». Ці поняття базуються на уявленнях про благо, життєві чесноти, здорове суспільство тощо [4].

У 2016 році в Черкаському навчально-виховному комплексі «Загальноосвітня школа I-III ступенів – ліцей спортивного профілю № 34» серед педагогічних працівників було проведене психодіагностичне дослідження. В якості інструментарію використовувався опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К. Ріфф [1]. Автор методики пропонує дослідити узагальнену модель психологічного благополуччя, яка базується на наступних складових: позитивне відношення до себе і свого минулого життя (самосприйняття); наявність цілей і занять, що додають життю сенс (цілі в житті); здатність компетентно виконувати вимоги повсякденного життя (управління середовищем); відчуття безперервного розвитку і самореалізації (особистісне зростання); відносини з іншими, пронизані турботою і довірою (позитивні відносини з іншими); здатність наслідувати власні переконання (автономність).

За результатами дослідження були отримані наступні дані:

шкала «Позитивні відносини з оточуючими»: високі значення (наявність близьких, приємних, довірчих відносин з тими, що оточують; бажання проявляти турботу про інших людей; здібність до емпатії, любові і близькості; уміння знаходити компроміси у взаєминах) – 76,8%; низькі значення (відсутність достатньої кількості близьких, довірчих відносин; труднощі в прояві теплоти, відвертості і турботи про інших людей; переживання власної ізоляваності і фрустрованості; небажання йти на компроміси для підтримки важливих зв'язків з тими, що оточують) – 23,2%;

шкала «Автономія»: високі значення (незалежність; здатність протистояти соціальному тиску в своїх думках і вчинках; можливість

регулювати власну поведінку і оцінювати себе, виходячи з власних стандартів) – 61,3%; низькі значення (заклопотаність очікуваннями та оцінками інших; орієнтація на думку інших людей при ухваленні важливих рішень; нездатність протистояти соціальному тиску в думках і вчинках) – 38,7%;

шкала «Управління середовищем»: високі значення (відчуття упевненості і компетентності в управлінні повсякденними справами; здатність ефективно використовувати різні життєві обставини; уміння самому обирати і створювати умови, що задовольняють особистісним потребам і цінностям) – 60,9%; низькі значення (нездатність справлятися з повсякденними справами; відчуття неможливості зарадити або поліпшити умови свого життя; відчуття безсилля в управлінні навколишнім світом) – 39,1%;

шкала «особистісне зростання»: високі значення (відчуття безперервного саморозвитку; відстежування власного особистісного зростання і відчуття самоудосконалення з перебігом часу; реалізація свого потенціалу) – 86%; низькі значення (переживання особової стагнації; відсутність відчуття нового прогресу з часом; нудьга і незацікавленість життям; відчуття нездатності засвоювати нові навички) – 14 %;

шкала «Цілі у житті»: високі значення (наявність цілей і відчуття свідомості життя; відчуття, що сьогоднішня і минуле осмислені; присутність переконань, що додають цілей життю) – 91,4%; низькі значення (розмитість цілей в житті і відчуття його ритмів; відсутність відчуття, що сьогоднішня й минуле осмислене; відсутність переконань, що додають цілей життю) – 8,6%;

шкала «Самоприйняття»: високі значення (підтримка позитивного відношення до себе; визнання і ухвалення всього власного особистісного розмаїття, що включає як хороші, так і погані якості; позитивна оцінка свого минулого) – 72,5%; низькі значення (незадоволеність самим собою; розчарування у власному минулому; стурбованість деякими рисами власної особистості, неприйняття себе; бажання бути іншим, не таким, який є насправді) – 27,5%.

Аналізуючи результати дослідження, можна припустити, що низькі значення, які присутні в шкалах, значною мірою є відображенням зростанням числа стресових ситуацій, ускладненням конструювання людиною власного життя, орієнтацією у фаховому просторі, вибору життєвих орієнтирів, труднощами соціалізації внаслідок радикальних змін структури соціальних норм і цінностей.

Найбільші низькі значення мають шкали «Автономія» та «Управління середовищем», що може бути результатом високого рівня особистісної залежності від впливів соціуму. Ці дані можна порівняти з даними спостережень, які свідчать, що і актуалізація творчого потенціалу педагогічних працівників часто пов'язана із зовнішніми, а не внутрішніми стимулами.

Таким чином можна говорити про взаємозв'язок професійної самореалізації фахівців та їх психологічного благополуччя. Дані дослідження є важливими для подальшого планування роботи з педагогічним колективом, для вибору пріоритетних напрямків психологічного супроводу педагогічної діяльності, форм та методів роботи.

Література

1. Карсканова С.В. Опитувальник «Шкали психологічного благополуччя» К.Ріфф: процес та результати адаптації // Практична психологія та соціальна робота. – 2011. - №1. – С.1-10.
2. Колесникова А. Підготовка педагогів засобами активного соціально-психологічного навчання // Психолог. – 2008. - №35. – С.13-20.
3. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – СПб.: Питер, 2003 – 352 с.
4. Найдьонова Л. Психологічне благополуччя людини // Директор школи. Україна. – 2007. – №2. – С.10-19.
5. Теорія особистості у працях Г. Костюка // Психолог. – 2003. - №12. – С.19-26.
6. Туріщева Л. Особливості особистості і педагогічної діяльності сучасного вчителя // Психолог. – 2005. - №14. – С.3-8.

ПРО ДІАЛОГІЧНУ ВЗАЄМОДІЮ У ЖИТТІ ТА ПСИХОЛОГІЧНОМУ КОНСУЛЬТУВАННІ

Налагодження порозуміння у міжособистісній та професійній взаємодії є не лише необхідною умовою досягнення поставленої мети спілкування, але й забезпечує емоційний комфорт особистості. Для практичного психолога досягнення діалогічної взаємодії у консультативній діяльності забезпечує здійснення терапевтичного впливу на особистість та збереження власного психологічного здоров'я.

В соціальному вимірі успішна професійна діяльність фахівця психологічної служби (як і діяльність будь-якого іншого фахівця) неможлива без розуміння ним основних принципів спілкування та взаємодії людей, колективів. У професійній діяльності такі знання необхідні для виконання специфічних завдань та обов'язків. У міжособистісному спілкуванні вони також відіграють неабияку роль.

Серед безлічі професій є фахівці, які за родом своєї діяльності покликані до пошуку шляхів, інструментарію, «прихованих важелів» впливу на розбудову такого діалогічного простору. Професія психолога є однією з таких.

Дослідники стверджують, що «діалог – це смисловий контакт, заснований на здатності та прагненні суб'єктів до адекватного тлумачення комунікативних намірів партнерів по спілкуванню» [1]. Разом з тим, виникає низка запитань на зразок: «здатність» та «прагнення» – яке з цих понять є першочерговим і забезпечує виконання іншого? що саме мається на увазі, коли мова йдеться про партнерство у спілкуванні, і що є одиницею виміру такого спілкування? пам'ять, увага, мислення, симпатія, комунікативні навички, спостережливість? як розуміти інші формулювання на кшталт: «говорити однією мовою», «говори, якщо хочеш щоб тебе почули»... чи є різниця між «слухаю» і «чую»? і що таке емпатія – вроджений дар, чи риса, яку можливо в собі віднайти, а далі – розвивати?

Щодо партнерства, то, напевно, у діалогічній взаємодії воно є нічим іншим, як особистісною потребою кожного з нас. Діалогічна модель не допускає ніяких форм впливу і орієнтована виключно на взаєморозуміння. Тут зовсім не обов'язково погоджуватись з позицією сторони, мета – зрозуміти! Можливо спілкування було би більш діалогічним, як би сторони чітко усвідомлювали, якої кінцевої мети в результаті спілкування вони прагнуть досягти. Саме за ступенем досягнення мети можна говорити про успішність спілкування та його діалогічність. Небажаний чи несподіваний результат спілкування може виникнути тоді, коли ми вносимо власну інтерпретацію, оцінюємо, коли комунікація перетворюється на дійство, яке, власне, і діалогу не передбачає.

Ідея необхідності діалогічної взаємодії як умови ефективного спілкування не нова. Так, наприклад, відомий соціальний психолог Е. Гоффман зазначав, що при міжособистісному спілкуванні «... ми незмінно стикаємося з необхідністю організувати свою поведінку таким чином, щоб вона у зрозумілій формі відповідала сприйняттю нашого партнера по взаємодії» [2]. Питання розуміння іншого, безумовно, важливе. Вірно почути сказане, не спотворивши його власними змістами, це ціле мистецтво. Та здатність донести власні змісти – не менш важлива навичка і потребує, можливо, ще більшої віртуозності. Прагнення до змістового контакту з іншою людиною передбачає нашу власну відкритість по відношенню до сприймаючої сторони, що ми самі собі дозволяємо далеко не завжди.

Тому, безперечно, спілкування зі взаєморозумінням – це своєрідна інтелектуальна та емоційна праця, це специфічна діяльність, що вимагає певних навичок, знань, прагнень та зусиль. Пригадуємо і безоціночне ставлення, і безумовне прийняття, і право на власний простір. Те, що в нашому розумінні може бути вищою формою «та нічого собі», для іншого - «норма життя». Вміння відстояти власну думку, позицію – це те, без чого складно будь-чого досягти. Та зрозуміти позицію іншої людини не означає поступитися власною.

Для психолога спілкування є найвагомішою складовою і необхідною умовою для ефективної професійної діяльності, а вміння встановити діалог з клієнтом входить до кола його професійних обов'язків. Більшість дослідників, які займалися темою ефективності спілкування психолога з клієнтом, схиляються до думки, що ефективність спілкування залежить від того, наскільки психологу вдасться встановити міжособистісний контакт з клієнтом. Діалогічна взаємодія є універсальним інструментом психолога. Без певних зусиль діалог може перетворитись на монологи двох людей.

Говорячи про поняття діалогічної взаємодії у контексті психологічного консультування, не варто забувати про позицію поза присутності як особливу професійну позицію психолога, оволодівши якою він перестає сприймати внутрішній світ клієнта як об'єкт раціонального аналізування або гіпотезування [3]. Тільки так можна побачити іншу людину саме як іншу. Саме позаприсутність забезпечує ставлення до іншої людини без нав'язування себе. Безумовно, вона не відміняє професійну увагу до різних аспектів внутрішнього світу клієнта .

Майстерність у діалогічній взаємодії психолога і клієнта повинна передбачати рівноправні стосунки (психолог - це не колега по нещастю, не добрий лікар і не істина у вищій інстанції). Спілкування для клієнта має носити психотерапевтичний характер і давати можливість переосмислити деякі речі. Саме наявність діалогічної взаємодії між психологом та клієнтом є фундаментальною для терапевтичного процесу консультування. На думку К. Роджерса першочерговою умовою успішного консультування є повага до людини, віра у її можливість. Психолог має стати свого роду каталізатором, умовою позитивних змін. Тобто йдеться про те, що клієнт має великий внутрішній потенціал. Його необхідно віднайти та розкрити [4]. Але можливо це лише за умови оволодіння достатнім рівнем діалогічної взаємодії, яка передбачає поважне ставлення до іншого. Отже, завданням психолога є створення відповідного клімату, в якому клієнт буде здатний відмовитись від захисних механізмів. Ще однією вимогою у спілкуванні психолога з клієнтом є

те, що психолог сам має бути «справжнім», здатним до прийняття, при цьому увага має концентруватись не на проблемах людини, а на її особистості. Тоді клієнт по мірі зміни свого світосприйняття і формування іншого ставлення до себе зможе розв'язати свої проблеми.

Отже, діалогічність – це важлива особистісна якість, що зумовлює як ефективність міжособистісного спілкування, так і професійну ефективність роботи психолога. Безумовно, у спілкуванні неможливо все врахувати, прорахувати та спланувати. Та, в будь-якому разі, воно передбачає нашу особистісну активність та небайдужість. Тим більше в психологічній практиці. Лише психолог, готовий до діалогу, спонукає до діалогу і клієнта. Діалог – найцінніший інструмент діяльності практичного психолога, що базується на теоретичних знаннях, практичному та особистісному досвіді, вмілому та свідомому використанні принципів та технік. Тому, маємо до чого прагнути та над чим працювати.

Література

1. Дридзе, Т.М. Социальная коммуникация как текстовая деятельность в семиосоцио-психологии [Текст] / Т.М. Дридзе // Общественные науки и современность. – 1996. – №3. – С. 145.
2. Ковалев Г. А. Диалог как форма психологического воздействия / Г.А. Ковалев // Общение и диалог в практике обучения, воспитания и психологической консультации. - М.: Изд-во МГУ, 1987. – 268 с.
3. Копьев А. Ф. Психологическое консультирование : опыт диалогической интерпретации / А. Ф. Копьев // Вопросы психологии. - 1990. – С.51-59.
4. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Роджерс Карл Р. - М. : Прогресс, 1994. - 480 с.

Діна Горбенко

РОЛЬ ПРАЦІВНИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СЛУЖБИ У ФОРМУВАННІ ЕМОЦІЙНОЇ І ЖИТТЄВОЇ ГРАМОТНОСТІ ІНДИВІДА

Процес розвитку суспільства та неупинний рух у майбутнє вимагає від працівника освітньої галузі високої продуктивності праці та налагодженої взаємодії в усіх сферах її реалізації. Шляхом перенесення акцентів із виміру знань на вимір особистості - будь то учень, педагог, вчитель-методист чи батько школяра – кожен завжди потребує особливого підходу, який би враховував індивідуальні особливості кожного об'єкта взаємодії, був спроможним забезпечити оптимальні умови для самореалізації, самовизначення та розвитку особистості.

Педпрацівник має бути уособленням сукупності ключових компетентностей, якостей, характеристик, які допоможуть вдало спрямувати його роботу та досвід у належному напрямку [2]. Враховуючи вимоги сучасного суспільства, педагог планує форми реалізації своєї роботи виходячи з пріоритетних рекомендацій Міністерства освіти і науки.

Говорячи про компетентнісний підхід в роботі працівників психологічної служби, передбачаємо певну спрямованість процесу роботи на формування загальної компетентності людини, що веде за собою розвиток особистісних характеристик, набуття нових моделей поведінки в різних ситуаціях, опанування нового досвіду, сприяння самореалізації та самоствердженню. Під сказаним передбачається власне диференціація – врахування таких факторів як вік, стать, соціальний статус об'єкта взаємодії, а також підбір форм та методів роботи з ним. І тут виникає необхідність вибору, який поєднує в собі класичний алгоритм в роботі працівника психологічної служби та виключно індивідуальний (диференційований) підхід до кожного об'єкта взаємодії. І якщо з першим все чітко зрозуміло, то другий бік проблеми виходить з області ірраціонального.

Найперше, що враховується при плануванні роботи з клієнтами, це перше враження (якщо індивід незнайомий) або інформація, отримана з інших джерел. Починаючи розмову з людиною, фахівець уже з перших хвилин взаємодії отримує певну інформацію про суб'єкта через вираження вербальної та невербальної взаємодії. Тут мається на увазі і зовнішній вигляд, і міміка, і

жестикулятивний аспект, положення, яке займає індивід, дистанція, поза – і це лише невербальні показники, а під час діалогу, розмови фахівець уже більш чітко усвідомлює і планує подальший розвиток взаємодії. В залежності від ситуації можна послуговуватись діагностичним інструментарієм (анкетами, діагностичними методиками, різноманітними опитувальниками) або ж обмежитись бесідою, наданням рекомендацій, порад тощо. Неважливо, які форми взаємодії обере працівник психологічної служби, набагато вагомніше – чи принесуть вони бажаний результат [1]. Адже всім нам відомо, що одній людині вистачить відвертого діалогу чи розмови, задовольняючи прагнення бути почутим чи отримати належну пораду і підтримку, тоді як інший буде зацікавлений в діагностиці індивідуальних особливостей чи визначальних рис характеру, розбудові моделей поведінки у відповідних ситуаціях чи збільшенню рівня стійкості нервової системи.

Коли ми говоримо про досить юних об'єктів взаємодії (дітей віком 5-8 років), тут досить вдало працює система малюнка в динаміці. Адже так дитина поєднує улюблене заняття з отриманням необхідних для фахівця даних, які, по суті, є найправдивішими і зазвичай розкривають картину внутрішнього світу дитини. Для більш старших вдало застосовувати метод психодрами чи то рольову гру – це залежить від зацікавленості й налаштованості об'єкта (об'єктів) на запропоновану форму роботи та від їх активності в процесі безпосередньої взаємодії.

У процесі своєї роботи варто надавати пріоритети когнітивному та емоційному аспектам, формуючи наступні етапи взаємодії. Тут важливо балансувати: зберігати емпатію, але при цьому виявляти зацікавленість, намагатися відчувати ключову емоцію індивіда. Звичайно, тут визначальну роль грає й те, хто став причиною взаємодії (це може бути третя особа, власне сам індивід чи якась інша необхідність). Як би там не було, головне завдання на початковому етапі взаємодії – налагодження оптимальних умов для роботи, створення довірливих стосунків, позитивної затишної атмосфери тощо. Коли все це буде дотримано – слід працювати так, щоб така ситуація трималася

протягом усього періоду взаємодії, коли ведеться робота працівника психологічної служби.

Окремої уваги вимагає питання взаємовідносин між педпрацівниками, яке відразу ділиться на два види: взаємодія між колегами-педагогами та в моделі «керівник – підлеглий». На мою думку, саме це питання вимагає до себе уваги і тоді, коли ми говоримо про емоційність, компетентність, про моделі поведінки в різних ситуаціях. Досвід показує, що педагогічний колектив, як і будь-яка інша соціальна група, передбачає виникнення певних «гострих» ситуацій, нерідко – конфліктних, які, як наслідок, заважають роботі педагога. Це може бути незібраність на уроці, поганий внутрішній стан, що заважає навіть повністю реалізувати мету того ж таки уроку, зниження ефективності та продуктивності роботи; подекуди спрацьовує психосоматика і наноситься шкода вже фізіологічному стану організму.

Все це трапляється, але всьому цьому можна запобігти і попередити. Для цього існує серія тренінгів, семінарів для педпрацівників, всі вони націлені на оптимізацію роботи педагога, згладжування «гострих кутів» цієї професії, і це дуже добре. Проте, не менш важливим є й те, наскільки відкриті педпрацівники і наскільки вони налаштовані на взаємодію, наприклад, з фахівцем психологічної служби, який захищає інтереси виключно всіх учасників навчально-виховного процесу. Немало також залежить і від самого спеціаліста, який має «помічати», реагувати на певні тонкощі в роботі педпрацівника чи то методом спостереження, чи за результатами діагностики, відповідно до чого планувати свою подальшу роботу. Наприклад, почати можна з ні до чого не схильючої бесіди, яку вміло перенаправити у продуктивний діалог, який мав би позитивний результат для співбесідника

Часто в роботі фахівця психологічної служби звучить термін «емоційна грамотність», з однієї назви якої випливає його багатогранність, яка передбачає наявність у працівника освітньої галузі високого рівня освіченості, ідей, емоційної стійкості, вміння вдало підбирати та гармонійно поєднувати форми і методи роботи і, мабуть, неабиякої інтуїції. Саме остання часто наштовхує нас

на правильність вибору рішення, а головне – на доречність і доцільність [4]. Чому цьому питанню приділено стільки уваги? Власне емоційність – поняття настільки двобічне й неоднозначне, що якихось чітких його характеристик і немає. Так як і немає чітких її ознак. Не можна лише позитивно чи лише негативно стверджувати як про наявність, так і про відсутність емоційності в роботі. Адже люди розпізнають емоції, реагують на них – все це формує і доповнює процес спілкування та міжособистісної взаємодії. Людина, аналізуючи емоції опонента, робить висновки для прийняття якихось рішень, зіставляє емоційну складову та отриману вербальну інформацію і діє відносно до прийнятого рішення. Питання постає трішки інакше: здатність фахівця підкорити і підпорядкувати власну емоційну сферу, сформувати високий рівень емоційної культури, спрямувати її в належне русло і більше того – навчити цьому своїх колег-педагогів. Так, щоб емоція чи особистісний чинник не ставав головним і не заважав роботі. Всі ми люди, і психологи всього світу працюють над питанням емоційної культури, емоційної грамотності.

Коли ми намагаємось пояснити когнітивний аспект у процесі розвитку особистості, то відштовхуємось від характерних ознак даного періоду, а головне – від потреб, адже саме наші потреби визначають нашу поведінку. Дуже цікаво й обгрунтовано, на мою думку, пояснює природу наших вчинків Ерік Берн у своїй книзі «Ігри, у які грають люди» (1964 року видання), яка перевидавалася нещодавно, притягнувши до себе цим самим нову хвилю уваги наступного вже покоління [5]. Важко не погодитись, що книга має сенс, якщо ми впізнаємо у деяких прикладах на її сторінках себе чи своїх близьких (!). Коли поведінка індивіда підлаштовується під якийсь сценарій, корисно вчасно розпізнати таку схему, це полегшить роботу чи допоможе уникнути конфліктів. Матеріал даної книги може стати помічником і в роботі спеціаліста психологічної служби.

Зважаючи на все вищезгадане, можемо зробити висновок, що робота працівника психологічної служби системи освіти дуже багатогранна і передбачає постійну динаміку, вдосконалення, диференціацію, але з-поміж всіх

компетентностей варто особливо виділити вміння відчувати людську потребу чи необхідність, відчувати потрібну провідну емоцію індивіда, застосувати необхідні прийоми і техніки, які матимуть результат. Звичайно, це все вимагає досвіду, постійного навчання, розвитку рівня емоційної культури, саморегуляції й обміну досвідом між колегами.

Література

1. Психологія / за ред. Ю. Трофімова. - К.: Либідь, 2005.
2. Основи практичної психології / В.Г. Панок. - К.: Либідь, 2006.
3. Поліщук С. Методичний довідник з психодіагностики. – Суми: Університетська книга, 2009.
4. Екман П. Психологія емоцій. – СПб, 2010.
5. Берн Е. Ігри, у які грають люди. – Харків: КСД, 2016.

Тетяна Деркач, Олексій Деркач

НАВЧАЛЬНИЙ ДІАЛОГ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ КОЛЕДЖУ

Сучасна зміна соціально-економічних умов, переорієнтація цінностей та пріоритетів вимагає трансформації характеру та способів взаємодії між викладачами та тими, хто здобуває фахові знання. Викладач коледжу в процесі професійної підготовки повинен створити таку систему діалогічної взаємодії, в якій би студент одночасно мав можливість на неусвідомлюваному рівні приєднатися до мотиваційно-особистісної сфери спільної діяльності та отримати допомогу від викладача в самопізнанні, оволодінні методиками, прийомами, техніками та засобами професійної діяльності. При реалізації діалогічної взаємодії викладача та студента відбувається особистісно-професійне зростання майбутнього фахівця та простежується зміна

взаємовідносин із викладачем від несвідомого наслідування до керованого самонавчання та успішної самостійної, професійної діяльності.

Вітчизняна система вищої освіти в основі професійного та особистісного розвитку студента висуває вимоги до активних форм міжособистісної взаємодії суб'єктів педагогічної комунікації. Найбільш ефективною з них є саме діалог, що видозмінює транслявальні (передавальні) форми навчання на діалогове подання змісту предмета шляхом його активного осмислення всіма учасниками освітнього середовища та глибокого аналізу викладачем і студентами власних розумових процесів, результатом чого є суб'єктивне знання – особистісно цінний інтелектуальний ресурс. [1]

Серед методів і прийомів організації навчального діалогу як засобу формування професійної компетентності студентів найбільш дієвими, на нашу думку, є ті, що сприяють залученню студентів до активної пізнавально-пошукової взаємодії, тобто навчають різних способів комунікації під час групової або парної роботи, моделюють майбутню професійну діяльність. Це, наприклад, вміння знаходити спільну мову з однокласниками, розв'язувати навчально-ситуаційне завдання, моделювати способи вирішення конкретних виробничих ситуацій, проводити оцінювання роботи групи в цілому та кожного члена групи окремо, формулювати нове знання, отримане як результат колективно-розподіленої навчальної діяльності тощо. Всі ці методи навчальної діалогічної взаємодії в майбутньому будуть відтворені студентом під час виконання своїх професійних обов'язків, при спілкуванні з колегами.

Соціально-економічні і політичні зміни, що відбуваються в суспільстві, докорінно змінюють і підхід сучасної молоді до вибору професії. Процес навчання для багатьох студентів став більш прагматичним та цілеспрямованим. Одночасно змін зазнала і система цінностей щодо роботи і професії. Висока оплата трудової діяльності, комфортні умови праці, соціальні гарантії та можливість швидкого кар'єрного зростання – це головні пріоритети у майбутній роботі. Хоча система вищої освіти й не є гарантом отримання

вищезазначених умов, проте не можна заперечувати її значення та роль у побудові професійної кар'єри.

Навчальний діалог є особливою за змістом формою спільної взаємодії викладача та студента щодо визначення, сприйняття і розв'язання конкретних виробничих ситуацій, які формуватимуть уяву про майбутню професійну діяльність. В результаті студенти повинні отримати нові знання, які позиціонуватимуть як власну точку зору. Саме наявність рівноправних суб'єкт-суб'єктних відносин між учасниками навчального процесу, змістовно впорядкований обмін позиціями, враженнями у вигляді реплік, думок, ідей, наявність спільної для всіх учасників діалогу проблеми вирізняє навчальний діалог поміж інших дидактичних методик.

Завданнями професійно спрямованого навчального діалогу є формування у студентів позитивного ставлення до обраної професії. Дьяченко М.І., Кандибович Л.А. за рівнем професійної спрямованості розподіляють студентів на кілька типів [4]:

Перший тип – студенти з позитивною професійною спрямованістю, яка зберігається протягом усього періоду навчання і обумовлена чітким уявленням про майбутню професію. Орієнтація в професійній сфері таких студентів пов'язана з привабливістю змісту фаху, його відповідністю власним здібностям, високою соціальною значущістю.

Другий тип – студенти, які остаточно ще не визначилися у своєму ставленні до професії. Здебільшого вибір фаху у них не має чітко вираженої професійної мотивації, інформація про професію поверхова. Головна орієнтація у професійній сфері пов'язана з соціальними можливостями, що надаються професією, із широким застосуванням спеціальності та перспективою успішної професійної кар'єри. Для більшості студентів цієї групи прийнятним є компроміс між негативним (або індіферентним) ставленням до професії та продовженням навчання у ВНЗ.

Третій тип – студенти з негативним ставленням до професії. Мотивація вибору у них обумовлена переважно загальноновизнаними в суспільстві

цінностями вищої освіти. Рівень їх уявлень про професію низький. У фаховій сфері приваблює матеріальна винагорода, соціальні можливості, що надаються професією (можливість працювати в місті, тривала відпустка тощо).

Тому одним із кроків до створення ефективного освітнього середовища є запровадження таких форм організації навчання, які б давали змогу студентові професійно формуватися і розвиватися як колективному гравцю спочатку в навчальній, а на майбутнє – у фаховій діяльності. На нашу думку, доцільним буде використання на занятті різноманітних форм комунікативної взаємодії студентів: парної (взаємодія двох студентів, що виконують під керівництвом викладача одне завдання), групової (формування груп кількох студентів для пошуку чи аналізу інформації, формування практичних умінь і навичок під керівництвом викладача), колективної (самонавчання студентської групи під керівництвом викладача). Головне, щоб завдання стимулювали діалог і активізували знання студентів, необхідні для подальшої професійної діяльності.

Викладач також має створити умови для вільного обміну думками, організувати «простір для обговорення», використовуючи прийоми активного пошуку.

Для того, щоб професійно орієнтований діалог був успішним викладачу варто: виокремлювати та акцентувати увагу студентів на суттєво важливій інформації під час дискусії; формувати вміння аргументувати власні погляди під час обговорень тем професійного спрямування та адекватно реагувати на позицію і думку співрозмовника; вчасно відчувати зміни у стилі та наголосах діалогу, за потреби скеровувати його у необхідне русло.

Отже, професійно спрямована діалогічна взаємодія є окремою формою спілкування двох суб'єктів, що відображає зв'язки та стосунки їх професійної діяльності. Це специфічна форма професійно спрямованого контакту, під час якого зміст діалогу розподіляється між викладачем і студентом чи між самими студентами і водночас об'єднується предметом розмови. Та все ж варто зауважити, що які б форми чи методи комунікації не використовував на занятті викладач, він завжди повинен слідувати головному закону діалогічного

спілкування – закону зворотного зв'язку: зосереджено і уважно слухати співрозмовника та активно і коректно реагувати на сказане.

Література

1. Бакум З.П. Етапи упровадження навчального діалогу в процес вивчення іноземних мов майбутніми гірниками [Електронний ресурс] / З. П. Бакум, В. О. Лапіна. //url: im.ntnu.org.ua/ua/library/Лапіна%20В.doc.
2. Бех І.Д. Виховання особистості / І.Д. Бех. – Київ: Либідь, 2003. – 344 с. – (у 2х книгах). – (книга 2).
3. Голуб Н.Б. Діалогізація процесу навчання української мови учнів основної школи / Н.Б. Голуб. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія і педагогіка». – 2014. – №29. – С. 3–8.
4. Дяченко М.І. Психологія вищої школи / М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович. – Мінськ: БДУ, 1981. – 383 с.

Оксана Заєць

ЗАДОВОЛЕННЯ ПОТРЕБ БАТЬКІВСЬКОЇ ГРОМАДИ В РОБОТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ШКОЛИ

*Те, що сам ти знаєш, передай іншим, а
те, чого не знаєш, від інших візьми
(Анварі)*

У своїй професійній діяльності соціальний педагог приділяє велику увагу спілкуванню з батьками учнів, використовуючи різні форми і методи роботи, а також підкріплює їх інформаційно-комунікаційними технологіями. Це можуть

бути бесіди (як індивідуальні, так і групові), консультації, рольові ігри, тренінги, диспути, відвідування учнів на дому, конференції.

Якщо говорити про наш заклад, то, до прикладу, у роботі ми часто використовуємо демонстрацію, перегляд відеороликів і відео-презентацій з метою пропагування і упровадження в практику нових методів і форм соціального обслуговування залежно від характеру потреби родини і дітей у соціальній підтримці.

Найпоширенішою організаційною формою педагогізації батьків є бесіда. У спеціалізованій школі інформаційних технологій №2 бесіда обов'язково підкріплюється відео-презентацією, яку створює соціальний педагог. Орієнтовні теми бесід можуть бути такими: «Роль сім'ї у вихованні працелюбства у дітей», «Навчання молодшого школяра вдома», «Типові конфліктні ситуації підлітків з батьками та іншими дорослими», «Роль сім'ї у професійному самовизначенні підлітків».

Щоб бесіда принесла бажаний результат, соціальний педагог повинен уміло її підготувати. На початку бесіди у вступі оголошується тема, мета та завдання розмови. А потім пропонуються прості запитання, зміст яких повинен зацікавити слухачів.

Запитання, які вимагають аналізу, роздумів, активізації пам'яті, розміщують всередині бесіди, на екрані ж у цей час може демонструватися соціальна реклама. При цьому перехід до нової теми має супроводжуватися поясненнями, переключенням уваги, а у презентації – зміною картинки.

Іншою формою педагогізації батьків є лекція, що супроводжується відеороликами, створеними у програмі Movie Maker.

Лекція цінна тим, що нею можна охопити практично всі проблеми сімейного виховання. Але не треба дуже захоплюватись цією формою проведення занять, яка в основному залишає батьків пасивними слухачами. Як свідчить практика, батьки не дуже любляють таку форми роботи, оскільки вона, на їхню думку, часто не має нічого спільного з тими конкретними проблемами, які виникають у них у повсякденному житті.

Як свідчить досвід, лекційного викладу потребують проблеми, стосовно яких батьки мають обмежені знання, а їх вивчення не завжди посилене для самостійного опрацювання. Актуальною є така тематика лекцій: «Батьки – головні вихователі», «Відповідальність батьків за виховання дітей», «Дитячі громадські організації і сім'я», «Статеве виховання дітей у родині», «Дитина й природа».

Для лекційного матеріалу соціальний педагог може демонструвати на екрані виступи соціально–психологічних театрів.

Мова лектора має бути емоційною, і, основне - він повинен володіти увагою аудиторії. Тому попередньо слід провести анкетування і тестування як батьків, так і дітей. Краще це робити в електронному вигляді, щоб швидше і без труднощів обробляти матеріали.

Батьківська конференція є також однією з форм роботи з батьками стосовно поширення і закріплення знань щодо виховання та утримання їхніх дітей.

Мета конференції має бути спрямована на те, щоб систематизувати, узагальнити, розширити, закріпити знання батьків з певної теми. Виступ адміністрації та соціального педагога на батьківській конференції підкріплюються відео-презентацією. Соціальний педагог подає діаграми, які демонструють шкільному загалу участь дітей у різних акціях, ситуацію з правопорушеннями серед учнів школи, підготовку до літнього відпочинку тощо.

Завдання конференції підказує, з батьками яких класів її проводити. Це може бути один клас чи два паралельних класи, і тоді вона пройде ефективніше. Інколи виникає необхідність провести конференцію для батьків учнів початкових, середніх чи старших класів.

Педагог обирає теми, основні й додаткові запитання разом з батьківським активом класу. Про час проведення конференції батьків сповіщають приблизно за місяць. Доповіді розподіляють між батьками, враховуючи їхні бажання, досвід виховання дітей, уміння поділитися своїми думками. Тематику треба

спланувати так, щоб запобігти дублюванню і за можливості охопити якнайбільше питань з конкретної проблеми. Але при цьому не треба занадто подрібнювати виступи. Краще спланувати їх за тематичною ознакою, що надасть можливість глибше висвітлити центральні питання. Учитель рекомендує також необхідну літературу.

Якщо є необхідність, на конференцію запрошуються лікарі, працівники служби у справах дітей, молоді та спорту, ювенальної превенції.

Орієнтовна тематика конференцій з використанням ІКТ: «Здоров'я дітей – найцінніший скарб», «Книга і читання у вашій родині», «Антон Макаренко радить батькам», «Сухомлинський про виховання дітей у сім'ї», «Сім'я – колыска гуманізму, патріотизму, милосердя».

Є батьки, які охоче діляться досвідом сімейного виховання, тому на батьківську конференцію на тему «Заохочення і покарання дітей у сім'ї» можна запропонувати такі питання: «Яка роль заохочення у вихованні дітей? Наведіть приклади позитивного впливу різних видів заохочення на Вашу дитину. Які види заохочення Ви використовуєте в сімейному вихованні?», «Яке місце посідає заохочення у вихованні в дитини чесності, правдивості, працелюбства, поваги до людей?», «Чи потрібна міра у заохоченні дітей?», «Згадайте своє дитинство. Чи карали Вас у сім'ї? Як Ви ставитесь до покарання? Чи запобігало покарання Вашим небажаним вчинкам?», «Як ви ставитесь до фізичних покарань? Яка реакція дитини на них? Чи існує взаємозв'язок між фізичним покаранням і формуванням негативних рис характеру Вашої дитини?», «Яке значення має єдність вимог батьків у заохоченні і покаранні? Які висловлювання відомих педагогів про роль заохочення і покарання у вихованні дітей Вам зрозумілі і близькі?».

Не менш цікавою і корисною з погляду формування педагогічної культури батьків є така організаційна форма, як диспут.

Диспут є одним з важливих засобів перетворення раніше отриманих знань на переконання. Для активізації батьків під час проведення диспуту соціальний педагог може продемонструвати два протилежні відеоролики, щоб викликати

активне обговорення серед учасників. З темою і датою диспуту батьки ознайомлюються через мережу «Щоденник».

Сформувавши тему диспуту, соціальний педагог ознайомлює з нею всіх батьків приблизно за місяць до його проведення. На початку диспуту ведучий (або хтось із батьків) виголошує вступне слово, у якому дає загальну характеристику проблеми, розповідає, які є думки з цього приводу, пояснює, чому виникла необхідність обговорення саме цієї теми. Після цього починають виступати батьки, і завдання педагога (ведучого) полягає в тому, щоб уміло спрямувати їхні виступи у потрібне русло.

Орієнтовні теми диспутів: «Основи моральності закладають у сім'ї», «Спосіб життя сім'ї і здоров'я підлітків», «Майбутнього сім'янина виховують у сім'ї».

У ході проведення просвітницької роботи з батьками досить цікавими є рольові ігри. Тематами рольових ігор з батьками можуть бути такі: «Ранок у вашому домі», «Дитина прийшла зі школи», «Сімейна рада», «Установлення контакту з дитиною», «Життєві сценарії моєї родини».

Методика рольової гри передбачає визначення теми, призначення, склад учасників, розподіл ролей між ними, попереднє обговорення можливих позицій і варіантів поведінки учасників гри. При цьому важливо програти кілька варіантів (позитивних і негативних) поведінки учасників гри й шляхом спільного обговорення вибрати оптимальний для цієї ситуації варіант дій.

Найбільш ефективною формою роботи є тренінг. Тематика тренінгів для батьків може бути такою: “Два світи”, “Стежиною батьківської мудрості”, “Плекаймо здоров'я наших душ”.

Тренінг є ефективним тому, що в ході роботи з батьками можна здійснювати не тільки просвітницький, але й діагностичний, корекційний вплив на учасників групи. Таким чином, можна обирати цілий спектр різних завдань, передбачених соціальним педагогом.

У групі батьки можуть «відпрацювати» раніше не застосовувані методи й форми виховання власних дітей і вибрати для себе найбільш прийнятні, а також

потренуватися у сфері комунікативної компетентності, здобути додаткові знання й досвід.

Педагогізація батьків є обов'язковою складовою частиною роботи школи. З цією метою, як ми вже сказали, проводяться індивідуальні та групові бесіди, консультації, засідання батьківського лекторію. Вже майже десять років працює «школа майбутнього першокласника», де вчаться не тільки діти, а і їхні батьки. Така клопітка робота дає позитивні результати. Немає у школі учнів, що стоять на обліку у службі зі справ дітей, молоді та спорту, всі учні носять шкільну форму, тільки двоє хлопчиків схильні до тютюнопаління. Наші вихованці намагаються не вживати лайливі слова. Багато дітей є переможцями міських, обласних олімпіад, захисту робіт МАН.

Література

1. Бондарчук О.І. Сім'я як осередок соціалізації дитини // Проблеми соціальної захищеності дітей в ринкових умовах. – К. : АЛД, 1998. – 95 с.

2. Кэмпбелл Росс. Как на самом деле любить своего ребенка? – М.: Знание, 1990.

3. Система роботи з батьками: модель співпраці міського відділу освіти і навчальних закладів / [ред. рада : Т. Вороніна, І. Стеценко, М. Мосієнко та ін.]. – К. : Шк. світ, 2008. – 128 с.

4. Цабибін С.А. Взаємодія школи і сім'ї (педагогічний всеобуч) // Волгоград: Видавництво «Вчитель», 2004.

5. Юзефик Л.О., Купина Н.М. Організація роботи з батьками. — Тернопіль: Астон, 2002.

Тетяна Ковальська

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ ДО РОБОТИ З ДІТЬМИ, ЯКІ МАЮТЬ ПОВЕДІНКОВІ ПОРУШЕННЯ

Немає абстрактного учня. Кожен учень – це особистість. А Ви – один із

скульпторів, які створюють людину майбутнього. (В.О. Сухомлинський)

Дослідження педагогічної взаємодії останнім часом набуло особливої актуальності в контексті особистісно зорієнтованого навчання (І.Д. Бех, І.С. Якиманська, С.І. Подмазін) та компетентісного підходів до навчання й виховання (Д.А. Іванов, К.Г. Мітрофанов, О.В. Соколова, В.В. Ягупов, А.А. Вербицький, О.Г. Ларіонова та ін.).

На занятті, конспект якого тут представлено, автор знайомить учителів із формами та методами інтерактивної взаємодії, основними тенденціями, на яких ґрунтується поведінка учнів; особливостями роботи з дітьми, які мають різного плану поведінкові порушення (за О. Венгером і Г. Цукерманом); дає визначення особистої моделі педагогічного спілкування (за методикою І.М. Юсупова), робить огляд утілення принципів педагогіки співробітництва в системі освіти.

Серед учасників тренінгу - вчителі-предметники, класні керівники. Кількість учасників -18. Тривалість семінару-тренінгу - 1, 5 год.

Обладнання та матеріали: зображення скрипки зі струнами, стікери, надпис на дошці «Правила роботи в групі», «квіти» і «клумба» для асоціативних образів, схема сенкану, індивідуальні бланки методики І.М. Юсупова «Діагностика моделі педагогічного спілкування», фрази «Ти-висловлювання», «Я-висловлювання» на магнітній дошці, картки з педагогічними ситуаціями; ватман із зображенням дитини та вказівкою на вид порушення: «Дитина погано вчиться», «Дитина неухважна», «Некерована дитина», «Дитині важко спілкуватися», «Запальність, гарячковість», «Пасивність», «Гіперактивність», «Занадто сором'язливі, уразливі діти»; презентація та таблиця-пам'ятка «Особливості роботи з дітьми, які мають різного плану поведінкові порушення».

Перебіг заходу наступний.

Вступ.

Привітання. Вправа «Наше коло».

Повідомлення «Що відбуватиметься на занятті».

Вправа «Очікування»: на зображення скрипки зі струнами вчителі кріплять стікери-очікування у вигляді нот.

Вправа «Правила роботи в групі».

Вправа «Я в образі»: створення клумби асоціативних образів - на спеціальному аркуші намалювати асоціативний малюнок, у якому буде розкрито особистість педагога. Після завершення кожен учасник по черзі презентує свій «портрет» - пояснення і прикріплює на «клумбу».

Вправа «Сенкан»: скласти сенкан на слово «дитина» (1 стрічка - один іменник, 2 стрічка – 2-3 прикметники, які характеризують іменник, 3 стрічка – 2-3 дієслова чи опис дії, 4 стрічка - фраза, що відображає особистісне ставлення до теми, 5 стрічка – синонім до іменника у 1 стрічці).

Притча «Старе і молоде покоління»: «Одного разу прийшли до мудреця з далекого селища люди: - Мудрецю, ми чули, що ти даєш усім мудрі поради, вказуєш правильний шлях. Допоможи і нам. Молодше покоління нашого селища перестало розуміти нас, але нам і без цього важко живеться. Що нам робити? - А якою мовою ви розмовляєте? – запитав мудрець. - Все старше покоління говорить тарабарською. - А молоде покоління? Замислились люди і зізналися: - А ми їх не питали... - Саме тому у вас і немає порозуміння». Обговорення: що є важливим для ефективної педагогічної взаємодії?

Основна частина.

Діагностика моделі педагогічного спілкування (методика І.М. Юсупова).

Вправа «Модальність»: модальність повинності, прийоми «Я-висловлювання».

Вправа-руханка «Мости».

Моделювання педагогічних ситуацій. Поділ учасників на 4 команди, обговорення прикладів «Я-висловлювань» та «Ти-висловлювань» щодо наступних ситуацій: Ситуація 1.Учитель пояснює новий матеріал, учень при цьому обговорює вчорашній футбольний матч. Ситуація 2.Учениця говорить учителеві: «Я знову забула принести зошит» (виконати домашнє завдання). Ситуація 3.Учень, явно демонструючи своє негативне ставлення до кого-небудь

з товаришів у класі, говорить: «Я не хочу працювати (сидіти) разом з ним!». Ситуація 4. Учитель дає учневі завдання, а той не хоче його виконувати і при цьому заявляє; «Я не хочу цього робити!».

Робота в групах «Особливості роботи з дітьми, які мають різного плану поведінкові порушення». Кожній групі роздається ватман із зображенням дитини та вказівкою на один із видів поведінкових порушень: «Дитина погано вчиться», «Дитина неуважна», «Некерована дитина», «Дитині важко спілкуватися», «Запальність, гарячковість», «Пасивність», «Гіперактивність», «Занадто сором'язливі, уразливі діти». Завдання: виявити причини цих порушень та надати рекомендації щодо особливостей роботи з дітьми. Презентувати думку команди.

Презентація «Особливості роботи з дітьми, які мають різного плану поведінкові порушення».

Заключна частина.

Ознайомлення з дидактичним матеріалом

Вправа «Зворотний зв'язок».

Вправа «Овації». Учасники сідають у коло. Ведучий пропонує підвестися тим, хто: любить дітей; доброзичливий; комунікативний; толерантний; справедливий; вимогливий; мобільний; порядний; артистичний; надійний тощо, а всі разом нагороджують оваціями тих, хто встав.

Література

1. Академік із Сахнівки / за ред. проф. Кузьмінського А.І. - Черкаси: Вид. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – 448 с.
2. Андреева Т.В. Семейная психология: Учеб. пособие. - СПб.: Речь, 2004. - 244 с.
3. Бондаренко О.Ф. Психологічна допомога особистості / О.Ф. Бондаренко. - Харків: Фоліо, 1997. - 308с.
4. Кухаренко Л.Я., Островська Т.Ю., Пищита І.В., Порохно М.Ю., Яцик Л.М. Допоможемо дитині разом [методичний посібник]. – Кременчук, 2010. – 116 с.
5. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. - К.: Радянська школа, 1978.

6. Щорс В. Вплив негативних мікрофакторів на підлітків, що мають батьків із соціально прийнятною поведінкою. Розмова з батьками / В. Щорс // Соціальний педагог. - 2007. - №12. - Грудень. - С.21-23.

Роман Коломієць

ГАРМОНІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ЧЕРЕЗ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ ГЛИБИННОЇ ПСИХОКОРЕКЦІЇ

Сьогодні до особистості педагога висунуто ряд вимог, які мають забезпечити можливість фахового росту та реалізацію професійних завдань, що стоять перед ним. Це позитивне відношення до дітей, до школи, до педагогічної діяльності, наявність знань з фаху, педагогічна інтуїція, інтелект, відповідний рівень загальної культури, високі моральні цінності, володіння сучасними дидактичними та виховними технологіями. Фахова підготовка педагогічних працівників, їх розвиток протягом усього періоду професійної діяльності не повинні обмежуватися лише певним набором теоретичних знань та практичних умінь і навичок, а потребують самопізнання й гармонізації власної особистості.

Зміст і структуру професійно-педагогічної компетентності вчені розглядають як взаємозв'язок науково-теоретичних, методологічних і практичних знань, зокрема знання вимог до педагогічної праці – цілей, шляхів, засобів, методів. Також педагог у своїй роботі опирається на теорії навчання і виховання, знання сучасної психології, зміст предметних, методичних, загальнокультурних знань; на знання педагогічного досвіду, своїх недоліків і здібностей.

В структурі компетентності педагога дослідники виокремлюють основні її види: предметно-фахову, методичну, соціально-психологічну, диференційно-психологічну та аутопсихологічну компетентність. Сутність аутопсихологічної компетентності полягає у поінформованості педагога про себе, усвідомлення сильних і слабких сторін власної особистості та діяльності, а також готовності й потенційної можливості цілеспрямовано працювати над собою у розвитку

особистісних рис і поведінкових характеристик, використовуючи знання про шляхи і способи самовдосконалення [1, с.18].

Вчені виділяють наступні здібності і якості, які необхідні вчителю: дидактичні, організаційно-комунікативні, особистісні. У більшості досліджень відзначається велике значення формування необхідних для професії знань та умінь, які включають особистісний розвиток фахівця, однак, не так широко вивченим є питання формування фахового рівня з урахуванням необхідності особистісного росту і розвитку для професій, які передбачають взаємодію в системі «людина-людина» та психологічний вплив на особу.

Педагогічна праця в своїй структурі має багато компонентів. Спілкування ж є одною з найвагоміших сторін педагогічної взаємодії. Відповідний рівень професійно-педагогічного спілкування – одна з найважливіших вимог до особистості педагога в тому аспекті, який стосується міжособистісних взаємин.

Особливості особистісного розвитку педагога, усталені складові його психіки можуть призводити до труднощів у спілкуванні з учнями, колегами. В цьому випадку набуває великого значення формування емоційної та поведінкової грамотності працівників засобами консультування, тренінгу та груп особистісного спрямування.

Частина спеціалістів такий процес розвитку особистісних компетенцій фахівця пов'язують з психологічною корекцією.

Термін «психокорекція» («психологічна корекція») є неоднозначним. Різні вітчизняні і зарубіжні джерела визначають його в досить широкому спектрі. В нашому випадку це «діяльність з виправлення (коригування) тих особливостей психологічного розвитку, які за прийнятою системою критеріїв не відповідають «оптимальній» моделі» [2, с.306].

У співпраці нашого фахового регіонального центру та психологічного факультету Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького сформувалася та діє група дослідників, що займаються науково-методичною та практичною розробкою питання психокорекційного процесу педагогічних

працівників, а саме майбутніх спеціалістів психологічної служби. Очолює групу Яценко Тамара Семенівна, на переконання якої такий рівень підготовки має на меті відродити пластичність психіки дорослої людини і зорієнтований на вивчення її усталених рис та виявлення дисфункцій. Певною мірою психокорекція визначається як процес «довиховання дорослої людини, що передбачає актуалізацію її когнітивного потенціалу, розумових можливостей» [3, с. 23].

Психокорекція стосовно діяльності педагога означає розкриття індивідуальності фахівця, формування оптимального стилю спілкування з учнями, вироблення більш досконалих педагогічних умінь і навичок, прийняття більшої відповідальності за результати навчально-виховного процесу. Це є свідченням росту професійної свідомості - психічного утворення, що інтегрує професійні знання, які структуруються в певні програми професійних дій, а також знання людини про саму себе як представника професії [4, с. 19].

Оскільки особистісні риси, що мають значення у професійній діяльності, можуть бути сформовані за умови пізнання психологічних механізмів, які, хоч і невидимо, проте часто визначають поведінку людини, то і вже працюючі педагоги можуть проходити сесії як учасники групової роботи з метою формування здатності відстежувати власні психологічні особливості, глибшого розуміння й пізнання себе. Педагог ефективно впливатиме на дітей у разі проходження ним занять з особистісної психокорекції. Шляхом опрацювання своїх особистісних питань, внутрішніх протиріч педагог отримуватиме рефлексивні знання, які сприяють розвитку соціально-перцептивного інтелекту. [5, с.27].

Останнім часом фахівці, що займаються дослідженням та практичним застосуванням методу активного соціально-психологічного пізнання (АСПП), зосередили головну увагу на формуванні професіоналізму майбутніх практичних психологів – студентів ВУЗів.

Проте, доцільно більш активно впроваджувати елементи методу в практичну роботу, оскільки значна частина спеціалістів психологічної служби закладів освіти ознайомлені з його теоретичними та практичними засадами. Так, серед практичних психологів, що працюють у навчальних закладах Смілянського району, 40% брали участь у групових заняттях АСПП, 20% додатково відвідували тематичні майстер-класи та навчально-демонстраційні сесії.

До аргументів на користь використання психодинамічного підходу слід віднести наступні положення, а саме: еkleктичний метод має значне науково-теоретичне підґрунтя і базується на засадах глибинної психології та гуманістичного підходу; зорієнтований на виявлення цілісного змісту психіки суб'єкта та здійснення ефективної психодіагностики та психокорекції; психокорекційні можливості методу полягають у виявленні цілісного змісту психіки, залежать від особливостей процесуальної психодіагностики, пов'язаної з об'єктивуванням несвідомих аспектів психіки, проясненням логіки несвідомого та її протиріч з логікою свідомого; має значний технологічний потенціал: основними методиками є групова дискусія, рольова гра, психодрама, психоаналіз комплексу тематичних психомалюнків, робота із застосуванням предметної моделі та іграшки, робота із семантикою висловлювань, методи неавторських малюнків, метафоричної вербалізованої самопрезентації та візуалізованої самопрезентації різними засобами; інструментальні прийоми: конфронтація, зіставлення, співпереживання, інтерпретація, реалізація зворотного зв'язку, взаємопідтримка, психодіагностичне спрямування запитань; методологічна наближеність групи АСПП до роботи балінтовської групи.

На думку автора, основними напрямками упровадження елементів методу в роботу практичного психолога є: 1) використання методу у роботі з учасниками навчально-виховного процесу; 2) застосування елементів методу в методичній роботі зі спеціалістами психологічної служби району.

Серед актуальних завдань, що реалізуються в межах другого напрямку, є сприяння забезпеченню безперервності підготовки спеціалістів у післядипломний період та профілактика професійного вигорання. Наприклад, з цією метою для спеціалістів психологічної служби Смілянського району в рамках роботи школи професійної адаптації у цьому навчальному році започатковано проведення сесій групової роботи з використанням елементів методу. Заняття, що відбулися, були присвячені теоретико-методичним засадам групової роботи, виявленню соціально-перцептивних викривлень у роботі практичного психолога, соціального педагога, розвитку навичок професійної рефлексії, емпатії, проблемі попередження професійного стресу та вигорання. На заняттях були використані групова дискусія, елементи психодрами, робота із семантикою висловлювань. Жвавий інтерес в учасників заходу викликав аналіз семантики висловлювань. Саме цей етап роботи став найбільш продуктивний та привів до індивідуальних інсайтів. Відгуки учасників групової роботи та самоаналіз керівника групи засвідчують перспективність такої діяльності. На практиці ще раз підтверджено, що методика сприяє засвоєнню загальних правил, які забезпечують результативність комунікації. Психологічний клімат відносин в групі дає можливість апробувати ефективність цих напрацювань у педагогічній ситуації і разом з тим сприяє виробленню оптимальної стратегії поведінки.

Для подальшого ефективного використання елементів методу АСПП у роботі зі спеціалістами психологічної служби потрібно працювати над вирішенням питань, пов'язаних з готовністю педагогів функціонувати на визначеному, у тому числі, глибинному рівні, більш повно реалізувати можливості методу у системі роботи психологічної служби, враховувати об'єктивні можливості, ресурсні умови, часові рамки для групової роботи, здійснювати подальшу підготовку, супервізію та інтервізію керівників груп.

Література

1. Педагогічна культура вчителя: Навч. посіб. / П.М. Щербань, С.В. Шейко, М.П. Щербань. – К.: Вища шк., 2010. – 167 с.

2. Словарь психолога-практика / С.Ю. Головин. - 2-е изд., перераб. и доп. – Минск: Харвест, 2007. – 976 с.

3. Концептуальні засади і методика глибинної психокорекції: Підготовка психолога-практика: Навч. посіб. / Т.С. Яценко, Б.Б. Іванченко, С.М. Аврамченко та інші. – К.: Вища шк., 2008. - 342 с.

4. Яценко Т. С. Глибинна психокорекція та упередження психічного вигорання / Т. Яценко, Б. Іваненко, І. Євтушенко; Частина 1. – К. : Главник, 2008. – 176 с. – (серія «Бібліотечка соціального працівника»).

5. Яценко Т.С. Прикладні аспекти застосування активного соціально-психологічного навчання у школі : навч. посібник / Т.С. Яценко, С.М. Аврамченко, М.П. Зажирко, С.Г. Хоренко. – Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2006. – 112 с.

Олексій Кравченко

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЗАСОБАМИ ТРЕНІНГУ

Однією з найдивовижніших якостей людини є її здатність перетворювати негативне в позитивне. (А. Адлер)

Проблема емоційної культури особистості завжди була актуальною, але, на жаль, не завжди ставилася на перше місце. Зараз, в контексті програми «Нової української школи» це питання набуває особливої ваги, адже основні її базові компоненти, такі як «орієнтація на потреби учня в освітньому процесі», «дитиноцентризм», «педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками», «умотивований і творчий учитель, що вільно професійно розвивається» потребують саме змін в сфері емоційного та поведінкового самовдосконалення педагога, тому що саме учитель і є наріжним каменем, точкою відліку майже всіх змін в освітньому процесі.

Неможливо реформувати освіту без ґрунтовного аналізу потреб учителя і забезпечення його необхідною матеріальною, методичною і соціально-психологічною підтримкою. А формування емоційної і поведінкової культури

педагога повинно стати основою навчальної і виховної взаємодії між ним і учасниками освітнього процесу.

В. Сухомлинський [3] розглядав емоційну культуру педагога як обов'язковий компонент його професійної культури. Емоційна культура педагога, на його думку, складається із культури відчуттів і сприйняття; культури слова і емоційних станів; емоційної сприйнятливості світоглядних і моральних ідей, принципів, істин. Чим тоншим є відчуття і сприйняття, чим більше бачить і чує людина в оточуючому світі відтінків, тонів, напівтонів, тим глибше виражається емоційна оцінка фактів, предметів, явищ, тим ширшим є емоційний діапазон, що характеризує духовну культуру людини. В. Сухомлинський звертав особливу увагу на “виховання чуйності до слова і його відтінків”. “Від культури слова до емоційного розвитку, від емоційного розвитку до культури моральних почуттів і моральних відносин - такий шлях до гармонії знань і моральності” [3].

Під емоційною грамотністю ми розуміємо певний сплав знань, відчуттів, емоцій, ідей, які дозволяють людині розуміти, сприймати оточуючий світ у всьому його духовному і матеріальному багатстві, знаходити в собі кращі, благородні почуття і передавати їх вихованцям, спонукати їх до самовдосконалення, формувати повагу до людей, до духовних надбань суспільства.

Культуру емоцій розглядав вітчизняний психолог В. Семиченко і виділив такі її характеристики як: доцільність прояву емоцій, тобто певне функціональне призначення; доречність, тобто відповідність емоції ситуації в цілому, враховуючи соціальне оточення; помірність, природність та відповідність прийнятим нормам [2].

Емоції – це суб'єктивні переживання, що сигналізують про благополучний або неблагополучний стан організму і психіки. Почуття ж мають не тільки суб'єктивний, а й об'єктивний предметний зміст. Вони або спонукають, або пригнічують активність людини, тобто мають дієвий характер.

Почуття і емоції мають вплив на особистість. Вони роблять людину духовно багатію і цікавою, здатною до емоційних переживань, спроможною краще зрозуміти інших людей, відгукнутися на їхні почуття, проявити милосердя і чуйність. Емоції впливають на процес гуманізації педагогічного спілкування викладача із учнями в різних умовах життєдіяльності, і таке спілкування спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату [4].

Вчителю важливо не тільки вміти володіти своїми почуттями, але й прогнозувати певний емоційний настрій тих, з ким він спілкується. Як говорив В.Сухомлинський, педагог повинен відчувати поруч із собою людину, її настрої, її бажання.

Саме формування емоційної грамотності може допомогти у вирішенні питань регуляції емоційної сфери всім учасникам навчального процесу і, в першу чергу, вчителю, адже саме він є керівником навчально-виховного процесу на кожному окремому уроці, і від його настрою, в більшості випадків, залежить настрої його учнів.

Тому усвідомлена система мотивацій вчителя, активність особистості, твердість характеру, психологічна стабільність дозволять повною мірою керувати емоційними переживаннями, домагатися позитивного емоційного фону в основних сферах життєдіяльності, зокрема, в професійній діяльності.

Серед умов, яких необхідно дотримуватися викладачу у своїй роботі, можна назвати: здатність відчувати емоційний настрій групи і приймати його; відкрито виражати у групі свої почуття; прагнути до емпатії, що дозволить розуміти почуття і переживання кожного.

Доцільними і ефективними методами оволодіння педагогом засобами формування емоційними та поведінковими компетенціями, усунення негативних емоцій є психологічні консультації та тренінги.

Тренінг (з англ. *train* — тренувати, тренуватися) — це сукупність психотерапевтичних, психокорекційних та навчальних методів, спрямованих на розвиток навичок самопізнання і саморегуляції, спілкування і міжособистісної взаємодії, комунікативних і професійних умінь, це форма групової роботи, яка

забезпечує активну участь і творчу взаємодію учасників, а також один з активних методів навчання або соціально-психологічного впливу.

Тренінг є ретельно спланованим процесом надання чи поповнення знань, відпрацювання умінь і навичок, зміни чи оновлення певних ставлень, поглядів і переконань. У педагогіці співробітництва і розвивального навчання тренінг характеризується: 1. Новими підходами (співпраця, відкритість, активність, відповідальність). 2. Новими знаннями (інтенсивне засвоєння, уточнення). 3. Позитивними цінностями (ставлення, ідеали). 4. Новими вміннями і навичками (ефективна комунікація, самоконтроль, лідерство, робота в команді, вміння надавати й отримувати допомогу, аналіз ситуацій і прийняття рішень).

Зараз термін "тренінг" використовується для позначення широкого кола методик, які базуються на різноманітних теоретичних принципах. Виділяють тренінги, спрямовані на розвиток навичок саморегуляції, комунікативні тренінги, тренінгові підходи, що стимулюють особистісний ріст, навчальні тренінги.

Якщо говорити про структуру тренінгу, то, наприклад, заняття може розпочатися зі знайомства, визначення і прийняття основних правил, зворотнього зв'язку, розминки, що включає вправи комунікативної, поведінкової та емоційної спрямованості. Потім влаштовується групова дискусія для визначення мети заняття. Із запропонованих учасниками рольових ситуацій обирається одна чи дві, найбільш значимі для всіх учасників групи. Після групової дискусії тренер пропонує рольову ситуацію, яка розігрується учасниками по черзі. В кінці заняття проводиться групова дискусія з метою рефлексії ефективної участі членів групи у рольовій ситуації (зворотній зв'язок), підведення підсумків, іноді, для зняття напруги - релаксація.

Робота тренінгової групи вирізняється рядом особливих принципів:

Принцип активності (активність учасників тренінгової групи носить особливий характер, бо вони залучаються до спеціально розроблених дій. Активність зростає з отриманням учасниками установки на готовність включитися у виконувани дії у будь-який момент).

Принцип досліджуваної позиції (в ході тренінгу учасники групи творчо підходять до дослідження певних явищ, процесів, усвідомлюють, знаходять, відкривають ідеї, закономірності, вже відомі в психології, а також, що особливо важливо, свої особисті ресурси, можливості, особливості).

Принцип об'єктивації поведінки (у процесі занять поведінка учасників переводиться з імпульсивного на об'єктивований (усвідомлений) рівень, що дає змогу виконувати зміни за допомогою тренінгу. Універсальним засобом об'єктивації поведінки є зворотний зв'язок.

Принцип партнерського спілкування (це спілкування, при якому враховуються інтереси інших учасників взаємодії, а також їхні почуття, емоції, переживання, визнається цінність особистості іншої людини). [1]

Значення тренінгу як особливого явища у світі психотерапії, психокорекції та прикладної психології постійно зростає, оскільки ефективність тренінгів різних напрямків порівняно з іншими підходами навчання і професійного вдосконалення вже доведена практично.

Емоційна культура передбачає володіння педагогом прийомами організації власної поведінки і впливу на тих, хто навчається. Отже, тренінг сприятиме формуванню у вчителів уміння знаходити, відновлювати, розвивати і активно використовувати власний психофізичний апарат як інструмент виховного впливу, кращому володінню комплексом прийомів, що допоможуть в майбутньому глибше, яскравіше, талановитіше виявити себе і досягти успіху у роботі, зберігши і примноживши при цьому свій власний психофізичний ресурс.

Тренінги для розвитку навичок саморегуляції допомагають ефективно і досить швидко створити сприятливі умови для переживання педагогом емоційного благополуччя, вироблення уміння адекватно оцінювати рівень сформованості власних умінь та здібностей, навичок володіння саморегулятивними методиками (зниження рівня тривожності, підвищення самооцінки, налаштування свого позитивного настрою тощо), для розвитку

мімічної та пантомімічної виразності, налагоджування контакту з аудиторією, підтримування її уваги, інтересу та ін.

За даними соціально-демографічних досліджень праця педагога належить до найнапруженіших в емоційному плані видів праці та вимагає від нього самовладнання й саморегуляції. Тривожність, виснаженість, депресія, емоційне спустошення – це ціна відповідальності, яку платить учитель. Тому тренінги, заняття з елементами тренінгу, психологічні консультації, групи цільового спрямування повинні стати для вчителів частиною їхнього професійного життя поряд з викладацькою і виховною діяльністю. Вчитель повинен мати можливість декілька разів на рік пройти одно-дво-триденні тренінги різного спрямування: для розвитку навичок саморегуляції, особистісної сфери, різноманітні навчальні тренінги. Адже виходить, як у приказці: чоботар без чобіт... Самі навчають, врегульовують, виховують, а залишаються без цільової психологічної професійної допомоги. Звичайно, робити це варто через розвантаження педагогів від зайвої роботи і через певну мотивацію (матеріальну, професійну, методичну). Окрім того, доцільно вводити у шкільний побут такі поняття, як «кімната для релаксації», рекреаційна кімната або просто кімната для відпочинку.

У Христинівській школі №2 регулярно проводилися і проводяться тренінги з педагогами, в тому числі і тренінги з розвитку поведінкових та емоційних компетентностей («Способи врегулювання емоційних станів», «Уміння розуміти емоції, управляти ними, використовувати для досягнення успіхів у різних сферах життєдіяльності, професійному й особистісному розвитку»). Як правило, це практичне заняття з елементами тренінгу, а не повноцінний тренінг, тому що вчителі – люди надзвичайно завантажені, і зібрати навіть на короткий час всіх разом проблематично. Та навіть така робота психолога дає нехай невеликі, але зрушення: в першу чергу відбувається емоційне розвантаження, утворення нових мікрогруп, покращується настрій людей.

У комплексі з іншими заходами, направленими на покращення роботи освітньої галузі, використання тренінгових занять для формування емоційної грамотності можуть стати дієвим засобом не тільки для підвищення навиків емоційної та поведінкової грамотності, але й у боротьбі із синдромом педагогічного емоційного вигорання.

Література

1. Матійків І.М. Тренінг емоційної компетентності: Навч.-метод. посіб. - Київ: Педагогічна думка, 2012 // url:<http://lib.iitta.gov.ua/6191/1/12-41.pdf>
2. Семиченко В.А. Теоретичні та методичні основи професійного самовиховання студентів вузу: навч.- метод. посіб. / В.А. Семиченко, О.М. Галус, Л.В. Зданевич; за заг. ред. В.А. Семиченко. - Хмельницький, 2001. - 254 с.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. - Т.4 : Павлиська середня школа; Розмова з молодим директором / В.О. Сухомлинський; [редкол.: Дзеверін О.Г. (голова), Грищенко М.М., Заволока С.Л., Сухомлинська Г.І. [та інші]. - К. : Радянська школа, 1977. - 638 с.
4. Сухомлинська О.В. Виховання як соціальний процес: особливості сучасних трансформаційних змін / О.В. Сухомлинська // Виховання дітей та молоді в контексті розвитку громадянського суспільства: зб. наук. праць. Педагогічні науки. - Вип. 35. - Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2003. - 372 с.

Людмила Міщенко

ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА – ОДНЕ З ГОЛОВНИХ ЗАВДАНЬ ПРАКТИЧНОГО ПСИХОЛОГА

Питання підвищення рівня психологічної компетентності педагогів на сучасному етапі розвитку нашого суспільства набуває нового змісту. Адже потреба держави в педагогах, здатних зайняти гуманістичну позицію щодо самих себе та своїх вихованців, визначає проблеми підвищення рівня професійної, передусім психологічної, компетентності педагога.

Психологічна компетентність – це системна властивість особистості, що включає навички рефлексії, саморегуляції, оптимального рівня емпатії та експресивності. Як бачимо, у даному визначенні закладено декілька компонентів психологічної компетентності: рефлексія, саморегуляція, емпатія, експресивність, а також механізми, що забезпечують функціонування і розвиток цієї властивості.

На перший погляд, необхідність включення до структури педагогічної освіти психологічної складової і, відповідно, посилення психологічної компетентності суб'єктів педагогічного процесу є самоочевидною, а пов'язані з цим питання начебто й не потребують спеціального аналізу. В усі часи педагоги декларували, чи, щонайменше, не заперечували необхідності застосування психологічних ідей і традицій у педагогічній практиці. [2]

Першими їх носіями були саме педагоги, які інтуїтивно збагнули значення психологічних знань у навчанні та вихованні дітей. Саме наявність психологічних ідей гарантувала тривале життя всесвітньо відомим педагогічним системам Джона Локка, Жан-Жака Руссо, Йоганна Песталоцці, Григорія Сковороди, Костянтина Ушинського, Василя Сухомлинського і зберегла ці системи для нащадків. Згодом психологи описали соціалізуючі, виховні й інші функції цих творів та механізми їхнього впливу на психічний розвиток. Більшість психологів того часу були переконані, що педагоги мають володіти належними психологічними знаннями та компетенціями. [4]

На жаль, донині відносини між педагогічною і психологічною системами знань і відповідними практиками розгортаються не так просто і «прозоро». Як показує повсякденний досвід, переважна більшість представників педагогічної спільноти – учителі, вихователі, викладачі і професори вищих педагогічних закладів, управлінці найвищого рівня – або формально й обмежено допускають психологічні знання й інструментарій у педагогічну практику, або ж відверто ігнорують чи відхиляють їх. Саме цим можна пояснити, що в суспільстві час від часу загострюються й актуалізуються питання про нагальність і

необхідність психологізації педагогічного простору в теоретичній, прикладній або й в обох його ланках одночасно. [1]

Психологізація педагогічної освіти не є «самозрозумілим» феноменом. Усі її компоненти мають бути чітко виписаними в програмних та інших нормативних документах і активно вводитися в науковий і практичний дискурси педагогічного освітнього простору, у словник педагогічної спільноти. Зважаючи на стратегічно-планувальну функцію мови, слід говорити про «психолого-педагогічний (а не «педагогічний») процес», «психолого-педагогічну (а не «педагогічну») освіту», «психолого-педагогічні (а не «педагогічні») чинники» тощо.

Лише такий «психологізований» педагогічний дискурс може створити підґрунтя для формування у педагогічної спільноти настанов і мотивації на посилення власної психологічної компетенції та психологічної культури і, зрештою, істотно поліпшити перспективи психологізації педагогічної освіти. А перший крок у цьому напрямі належить зробити практичним психологам системи освіти. Саме вони мають забезпечити актуалізацію психологічних знань у педагогів, як молодих спеціалістів, так і досвідчених, та вивести їхню психологічну культуру на новий рівень. [4]

Професія педагога стосується розряду стресогенних, вона вимагає більших резервів самовладання й навичок саморегуляції. Недостатній рівень психологічної культури та навичок саморегуляції роблять педагога в стресових ситуаціях жертвою. Страждають діти, потрапляючи у невротичне середовище перебування, педагог теж розплачується за все соматичними й нервово-психічними хворобами. [5]

Якого педагога можна вважати компетентним? Напевне, того, хто належно реалізує власне призначення – виховувати, навчати та сприяти розвитку дітей. Результат цієї роботи значною мірою залежить від установлення довірливих та дружніх стосунків педагога з дітьми, від того, наскільки сприятливим є психологічний клімат у педагогічному колективі.

Допомогти педагогу забезпечити ефективність навчально-виховного процесу може практичний психолог. Насамперед, важливо встановити тісний зв'язок, системність в роботі з педагогом. І першочерговою у розв'язанні поставлених завдань має бути мотивація до самовдосконалення. А тому одним із пріоритетних напрямів взаємодії практичного психолога з педагогом є формування професійної компетентності. [1]

Практичному психологу в роботі з педагогічним колективом передусім слід зосередитися на професійних та особистісних якостях, самопочутті, настрої, життєвій позиції кожного учасника педагогічного процесу. Адже на мотивацію професійного зростання працівника суттєво впливають морально-психологічні умови праці, відсутність конфліктів, чвар, суперечок у колективі, гордість за реалізацію свого покликання. [6]

Для розвитку психологічної компетентності педагог з допомогою практичного психолога має опанувати такими вміннями: бачити в педагогічній ситуації проблему і оформлювати її у вигляді педагогічних завдань; робити предметом аналізу кожний свій педагогічний крок; орієнтуватися на дітей як на суб'єктів навчально-пізнавальної діяльності, що активно розвиваються і мають власні мотиви та мету; конкретизувати і структурувати проблему; працювати в системі «паралельних цілей», створювати «поле можливостей» для педагогічного маневру; використовувати різноманітні теорії для усвідомлення власного досвіду; аналізувати та акумулювати у своєму досвіді кращі зразки педагогічної практики; оцінювати факти та явища об'єктивно та неупереджено.

Разом ці вміння становлять своєрідну рефлексивну технологію, за допомогою якої і вдосконалюється професійна компетентність педагога. [3]

Складно підвищувати рівень психологічної компетентності педагога, якщо він має особисті психологічні проблеми. А тому практичний психолог повинен докладати зусиль для збереження та зміцнення психологічного здоров'я кожного педагога.

Щодо формування сприятливого психологічного клімату практичному психологу у своїй роботі слід використовувати комплексний підхід до

вирішення цього питання, а саме: проводити індивідуальні та групові консультації з педагогами ; здійснювати активну просвітницьку роботу з ними задля того, щоб зацікавити їх та заохотити до пошуку шляхів співпраці з фахівцями психологічної служби; проводити з педагогами заняття з елементами тренінгів, аби навчити їх вдало регулювати власний емоційний стан; сприяти розвитку позитивних професійних та особистісних якостей педагогів та здійснювати профілактику тих негативних проявів, які ускладнюють зростання їхньої психологічної компетентності (синдрому професійного вигорання); впроваджувати інтерактивні форми роботи з педагогічним колективом.

У консультативній, просвітницькій та профілактичній роботі слід звертати увагу педагогів на засади ефективності їхньої взаємодії з дітьми.

Психологічна компетентність вихователів зростає під час: семінар-практикумів; брифінгів; тренінгів; інтерактивних ігор та вправ. [3]

Необхідно також враховувати тісний взаємозв'язок між психічним станом педагога (його настроєм, станом утомленості, роздратованості тощо) та його діяльністю. Педагог повинен володіти собою і вміти за потреби врегулювати власний емоційний стан, а також бути тактовним і знаходити спільну мову з дітьми будь-якої вікової категорії. [2]

Важливо пам'ятати, що психологічна компетентність педагога впливає на якість стосунків з дітьми: вихователі, які є спокійними, позитивними та задоволеними життям більш спроможні ставитись до дітей з чутливістю та розумінням, навіть коли поведінка дитини виходить за межі; педагоги виступають рольовими моделями для дітей, зокрема також демонструючи соціальну та емоційну компетентність; вихователі дають раду стресовим ситуаціям щодня – і діти за цим спостерігають. Вони беруть приклад з того, як дорослий справляється з роздратованістю, конфліктами та як підтримує дисципліну у групі. [5]

Робота практичного психолога щодо сприяння в удосконаленні психологічної компетентності педагога – це робота зі сприяння розвитку і

саморозвитку особистості. В той же час, розвиток не має завершальної стадії, це безперервний процес.

Наша поведінка значною мірою є наслідком існуючого «образу себе». Той, хто вважає себе ледачим, лінується. Той, хто вважає себе нещасливим, не наслідуюється повірити у своє щастя навіть тоді, коли воно до нього приходить, намагається йому перешкодити. Той, хто себе переоцінює, береться за справи, виконати які не в змозі. Той, хто дивиться на себе реалістично, згодний бути тільки самим собою.

Література

1. Болотна Ю. Імідж та його значення у професійній діяльності педагога // Практичний психолог: дитячий садок. – 2013. – № 5. – С. 57-59.
2. Болотна Ю. Психологічна компетентність педагога як запорука успішної взаємодії з дитиною // Практичний психолог: дитячий садок. – 2013. – № 2. – С. 14-16.
3. Кондратець І. Формування професійної рефлексії у педагогів // Практичний психолог: дитячий садок. – 2013. – № 3. – С. 27-30.
4. Петрунько О. Психологія в освітянському просторі // Практичний психолог: дитячий садок. – 2013. – №2. – С. 10-13.
5. Терлецька Л.Г. Методи оптимізації процесу самоаналізу в інтегрованій психотерапії // Психологічна газета. – 2007. – №4.
6. Туженкова Ю. Психологічне здоров'я педагога – запорука ефективності навчально-виховного процесу // Психолог довкілля. – 2011. – № 11.

Надія Огніва

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У ПІДТРИМАННІ ЕМОЦІЙНОГО ЗДОРОВ'Я ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕКТИВУ

Між учасниками навчально-виховного процесу в ході взаємодії часом виникають проблеми, а іноді й конфлікти. Тема педагогічного спілкування особливо актуальна в період реформ в освіті. Постійна робота з корекції стилю

спілкування в професійній діяльності дає певні результати в поліпшенні емоційної атмосфери в шкільному колективі. Пропоную до уваги колег деякі ефективні вправи, елементи ділових ігор, круглих столів, тренінгових занять, які допомагають активізації психологічних механізмів гармонізації взаємин між учасниками освітнього процесу та свої роздуми щодо ролі працівників психологічної служби з вищезгаданих питань.

Соціальний педагог може якісно здійснювати професійну діяльність лише за умови достатньої професійної компетентності. І хоч професіоналізм, безумовно, приходить не тільки з досвідом, бо ж залежить і від особистих здібностей, мотивації до роботи, умов життя, впливу колективу тощо, однак соціальному педагогу потрібно постійно підвищувати свою фахову майстерність та спонукати до цього свій педагогічний колектив. На сучасному етапі розвитку освіти соціальний педагог має бути висококваліфікованим фахівцем, крокувати у ногу з часом, водночас бути творчою креативною особистістю, готовою до експериментів, поряд з тим шанобливо ставитися до творчої педагогічної спадщини, знати і любити своїх колег і вихованців, пишатися їхніми досягненнями, захищати від негативних впливів, підтримувати в будь-яких починаннях, творчих задумах. Саме такий компетентний підхід вимагає сучасна освіта від соціального педагога у вирішенні проблем розбудови діалогічної моделі взаємодії суб'єктів у професійному вимірі.

В основі терміна «компетенція» лежить латинське *competentia* – «взаємно прагну, відповідаю, підходжу; досвід». Це сукупність предметів знання, завдань, повноважень, прав і обов'язків посадової особи, що визначаються законодавством.

Професійна компетенція – здатність успішно діяти на основі практичного досвіду, умінь і знань під час виконання поставлених професійних завдань.

Освітня компетенція – це інтегрований результат опанування змісту загальної середньої освіти, який виражається в готовності учня використовувати набуті знання, уміння, навички, а також способи діяльності в

конкретних життєвих ситуаціях для виконання практичних і теоретичних завдань.

Компетенція – це інтегральний результат взаємодії компонентів, пов'язаних з якостями конкретної людини: *мотиваційного*, що виражає глибоку зацікавленість у даному виді діяльності, наявність особистісних смислів розв'язувати конкретну задачу; *цільового*, пов'язаного з умінням визначати особисті цілі; розроблянням особистих проектів і планів, що забезпечать бажаний результат діяльності; *орієнтаційного*, що передбачає урахування зовнішніх умов та власних сильних і слабких сторін; *функціонального*, що відображає здатність застосування набутих знань, умінь, інформаційної грамотності як базису для певних варіантів дій; *контрольного*, що передбачає закріплення правильних способів діяльності та їх удосконалення відповідно до поставлених цілей; *оцінного*, пов'язаного зі здатністю до самоаналізу; адекватної самооцінки знань та методів їх здобування та використання.

Ці групи якостей тісно пов'язані з аспектами поведінки: *досягнення* (виконувати якусь нову справу, здійснювати її ефективно, робити відкриття); *співробітництво* (забезпечувати безконфліктну спільну роботу, надавати підтримку, встановлювати дружні відносини); *вплив* (виявляти ініціативу тощо).

Отже, компетентність проявляється у певній ситуації через мобілізацію усіх якостей особистості.

На думку приходить відома притча, яка саме і відображає взаємодію компонентів, пов'язаних із компетенцією працюючого. Зміст її такий. Тривало будівництво собору. Робітники возили цеглу. У першого робітника запитали: «Що ти робиш?» - «Хіба не бачите? Тягну візок». Другий робітник на це запитання відповів: «Я заробляю на життя собі й своїй родині». А третій гордо промовив: «Я будую собор!».

Компетентність не можна ототожнювати із компетенцією, тому що компетентність – це набуття людиною певної компетенції, це готовність і здатність виконувати певний вид діяльності, що охоплює такі аспекти, як глибоке розуміння сутності виконуваних завдань, вміння обирати засоби та

способи поведінки відповідно до конкретних обставин місця й часу, почуття відповідальності за досягнуті результати, здатність учитися на помилках і вносити корективи для досягнення цілей. Тобто кожен має навчитися відчувати зв'язок між внутрішнім потенціалом і реальним його втіленням. І тут не можна не погодитися з думкою доктора психологічних наук Н.І. Кузнєцова: «Мислення – тільки інструмент, що дає результат лише тоді, коли ним користуються. Одна справа - бути розумним, інша справа – вмикати голову, своїм розумом користуватися».

Поняття компетенції відображає постійне прагнення здогадатись, винайти, дошукатись, співпрацювати.

Педагоги працюють у доволі неспокійній, напруженій емоційній атмосфері, що вимагає постійної уваги й контролю. Психологічні й фізичні перевантаження спричиняють виникнення так званого синдрому «професійного вигорання», що неминуче позначається на ефективності педагогічної діяльності.

Професор К. Маслач деталізувала це поняття, окресливши його як синдром фізичного та емоційного виснаження, акцентуючи увагу на тому, що це не втрата творчого потенціалу, не реакція на нудьгу, а скоріше емоційне виснаження, що виникає на фоні стресу, спричиненого міжособистісним спілкуванням. Учитель повинен вміти зміцнювати себе, своє ставлення до ситуації, вчасно регулювати свій емоційний стан, намагатися оптимістично дивитися на світ. Тобто турбуватися про своє психічне здоров'я. Адже роздратований вчитель, який не хоче або не може себе стримувати, негативно впливає на самопочуття і працездатність дітей. Викликає в них негативні переживання, невпевненість у собі, страх і почуття незахищеності. Такий учитель викликає напруження і в педагогічному колективі. То хто ж, як не ми, соціальні педагоги, маємо допомогти нашим колегам виробити необхідні якості і навички, спрямовані на поповнення та збереження емоційних резервів в організмі.

Ось деякі вправи, які я впроваджую в практику своєї роботи з педагогами.

Для з'ясування мотиваційної складової своєї професійної діяльності пропоную невеликий аркуш розділити на три частини, на яких відповісти на питання «Для чого я працюю?» з позиції минулого (початок професійної діяльності), теперішнього (поточний час), майбутнього (через 5 років).

«Лист до себе». Напишіть собі листа, довіривши паперу все, що думаєте і відчуваєте, тим самим зможете для себе коротко і лаконічно окреслити проблему, яка вас турбує. Його можна знищити відразу, а можна сховати і перечитати, коли щось подібне знову почне вас непокоїти.

«Старий сад». Уявіть, що ви потрапили у старий занедбаний сад. Вам хочеться його привести до ладу, ви вже уявляєте, яким він стане, коли ви звільните прекрасні квіти від бур'янів, вигребете старе листя і сміття, обріжете сухе гілля, обкопаєте та підбілите дерева, підстрижете кущі... І велика насолода та задоволення від проробленої роботи відразу ж огорнуть вашу душу. Ще раз зупиніться, подивіться на результати своєї праці. Як хороше!

Руханка «Нестандартне привітання» на зняття емоційного напруження та встановлення контакту між учасниками тренінгу. Учасники об'єднуються у 4 підгрупи. 1-а підгрупа закладає руки за голову зі спрямованими ліктями в різні боки. 2-а підгрупа кладе долоні на пояс так, щоб лікті були спрямовані в різні боки. 3-я підгрупа кладе долоні на стегна з розведеними в різні боки ліктями. 4-а група схрещує руки перед собою, так щоб лікті були спрямовані в різні боки. Всі учасники повинні за 3 хвилини привітатися з якомога більшою кількістю колег з інших підгруп, торкнувшись одне одного ліктями та назвавши своє ім'я.

Гра «Кричалка». Можна проводити як з дітьми, так і педагогами. Учасники стають у коло, тримаючись за руки. Один учасник виходить в центр кола і голосно вигукує свою позитивну особистісну якість, наприклад: «Я дуже хороший!». Всі учасники хором голосно повторюють фразу, підтверджуючи: «Ти дуже хороший!». Потім у центр виходить інший учасник і знову ж голосно вигукує тільки вже свою особистісну якість, а решта голосно це підтверджують.

Притча «Насіння». Одного разу жінці наснився сон, що вона потрапила до магазину, де продавали чарівні товари. - Добрий день. Який чудовий магазин! – вигукнула вона з радістю. - І вам доброго дня, - відповів продавець. - А що у вас можна купити? – запитала жінка. - У мене можна купити все, - прозвучала відповідь. - У такому випадку дайте мені, будь ласка, здоров'я, щастя, любові, успіхів і багато грошей. Чоловік доброзичливо посміхнувся і подав жінці маленьку паперову коробочку. - І це все?! – вигукнула здивована і розчарована жінка. - Так, це все, - відповів продавець і додав: - Хіба ви не знали, що в моєму магазині продається тільки насіння?

А ще я пропоную до уваги своїх колег та учнів дуже чудову, на мою думку, цитату із промови Чарлі Чапліна на своє 70-річчя: «Коли я полюбив себе і перестав бажати іншого життя, я раптом побачив, що життя, яке оточує мене зараз, надає мені всі можливості для росту. Сьогодні я називаю це «зрілість». Коли я полюбив себе, я зрозумів, що за будь-яких обставин я перебуваю в правильному місці в правильний час і все відбувається у винятково правильний момент. Я можу бути спокійним завжди. Тепер я називаю це «упевненість у собі. Не потрібно боятися суперечок, конфронтацій, проблем. Навіть зорі зіштовхуються, і з їхніх зіткнень народжуються нові світи. Сьогодні я знаю, що це – «життя».»

Вправа на розвиток емпатії «Три бажання». Кожний учасник перед групою по черзі промовляє слова: «Якби у мене була золота рибка, я б попросив її виконати 3 бажання...». (Можна загадувати бажання, що конкретно стосуються професійної діяльності).

Соціальний педагог за необхідності ставить запитання: Чи може ваші бажання виконати хтось інший, чи це нездійсненна мрія? Чи залежить від вас виконання цього бажання? Чи важко було вибирати бажання? Ви їх маєте більше?

Для покращення емоційного стану та психічного здоров'я проводжу жартівливу гру-розминку «Нісенітниця». Кожен учасник отримує аркуш паперу і записує на ньому відповіді на запитання ведучого. Після першої відповіді

учасник загинає аркуш так, щоб його відповіді не було видно, і передає сусідові, який сидить поруч. Вже на цьому аркуші відповідь на наступне запитання дає інший учасник, загинає і знову передає далі, і так, доки на всі запитання не дадуть відповіді. Після цього кожен учасник розгортає аркуш і зачитує суцільний текст вголос.

Запитання: Хто? Де? Коли? З ким? Що робили? Як? Що запам'яталося? Що вийшло?

Як соціальний педагог, я підтримую і здійснюю допомогу-супровід на засадах людиноцентризму з опорою на національно-культурні феномени, установлюю суб'єкт-суб'єктні відносини для того, щоб поділитися з іншими своїми знаннями і допомогти учням та колегам-педагогам зрозуміти, настільки важливо самовдосконалюватися задля самореалізації.

Для підвищення своєї педагогічної майстерності я постійно працюю над самоосвітою: це і вивчення наукової, методичної та навчальної літератури; і участь у колективних формах методичної роботи; вивчення досвіду колег; теоретична робота над проблемою та практична апробація особистих матеріалів. А ще намагаюся дотримуватись правил емоційного здоров'я, систематизованих канадським психологом та філософом Ліз Бурбо: Носіть кольоровий одяг. Яскраві чисті кольори завжди поліпшують настрій. Пийте більше простої чистої води. Будьте уважними до власних думок. Ви ніколи не зможете контролювати те, що думають інші люди, але ви можете стати господарем власних думок та рішень. Знаходьте час для повноцінного сну. Намагайтеся думати перед сном про приємне, а не про свої проблеми. Помічайте прекрасне в усьому, що вас оточує. Розвивайте в собі це вміння. Усе контролювати неможливо. Не очікуйте, що завжди отримаєте результат. Ніколи не опускайте руки. Скажіть собі, що в житті не буває поразок та помилок, а є лише досвід, який допомагає вам пізнавати себе та розвиватися.

Я впевнена, що соціальний педагог може і повинен постійно впливати на формування дружньої атмосфери в колективі, яка ґрунтується на взаємоповазі, адже від цього залежить психологічний клімат цілого колективу, успіх кожного

педагога зокрема, майбутні погляди наших учнів. Адже саме в умовах змін і реформ в освіті ставляться вимоги не лише до професійних знань, умінь та навичок учителя, а й до рівня його особистісного саморозвитку та психологічного самопочуття. Кожна людина й кожна подія – наші вчителі. Навіть невдачі можна проаналізувати й перетворити на успіх, тим самим тренуючи своє терпіння, волю і характер.

Література

1. Балл Г.О. Внутрішня свобода особи і особистісна надійність у контексті гуманізації освіти // Практична психологія та соціальна робота. – 2003. - № 9.
2. Білоус І. Ділові ігри з педагогічної етики // Завуч. Бібліотека. – К.: «Видавнича група «Шкільний світ», 2016. – С. 125-126.
3. Громовий В. Професійні хвороби вчителів, або Хто нам лікар // Завуч. – 2005. - № 35. – С. 3 – 4.
4. Павлик Н.В. Гармонізація характеру старшокласників / Спецкурс. – К.: «Редакції загальнопедагогічних газет», 2014. – С. 66 – 67.
5. Фролова Л.Б. Розвиток комунікативної компетентності педагогів // Шкільному психологу усе для роботи. – 2014. - № 12. – С. 24 – 31.

Олена Потапенко

ПАРТНЕРСТВО ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОМУ ПРОСТОРІ ШКОЛИ

Досвід моєї практичної професійної діяльності в Драбівському навчально-виховному комплексі «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені С.В. Васильченка-гімназія» довів ефективність та дієвість партнерської співпраці з різними організаціями, службами, середніми спеціальними та вищими навчальними закладами як інструменту у визначенні професійного спрямування підлітків. Разом з тим зустрічі, екскурсії, круглі столи, ток-шоу, дискусії, диспути, відео-презентації, інформ-дайджести, брейн-ринги, квести, тренінги та інші профорієнтаційні заходи, які проходять на базі навчального

закладу і за його межами, сприяють формуванню професійної свідомості та закладають основу професійного самовизначення старшокласників.

Профорієнтаційна підготовка молоді починається у шкільні роки. Завдання школи – підготувати підростаюче покоління до свідомого вибору власного майбутнього.

Вибір професії — невід’ємний етап у житті кожного, хто здатен працювати. Рано чи пізно ми всі виходимо на роздоріжжя, щоб серед тисячі шляхів обрати свій, єдиний. І справді, дуже нелегко розібратися у такому великому розмаїтті професій, адже з великої кількості їх на ринку праці треба обрати одну. І тут важливо не помилитися — віддати перевагу тій спеціальності, яка найбільше відповідає здібностям, покликанню, знанням, потенціалу.

Саме тому, маючи на меті допомогти старшокласникам визначитися з вибором майбутньої професії, до Драбівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені С. В. Васильченка-гімназія» неодноразово був запрошений Педаш Володимир Сергійович – фахівець І категорії з профорієнтації Драбівського районного центру зайнятості. Він розповідав підліткам про умови праці різних фахівців, ознайомив з типами професій, медичними протипоказаннями, спеціальною літературою, запропонував учням за допомогою тренінгових вправ спробувати себе в певній професійній ролі. Цікаво пройшли зустрічі із Симоненком Сергієм Васильовичем – юрист-консультантом Драбівського районного центру зайнятості населення – під назвами «Правова абетка для дітей» та «Охорона дитинства. Права та свободи дитини». Під час зустрічей учні познайомилися із нормами законодавства щодо охорони дитинства, правами та обов’язками всіх учасників навчально-виховного процесу, органів громадсько-державного управління школи. З вуст компетентних працівників школярі отримали вичерпні відповіді на запитання щодо правової компетенції, обізнаності учнів із формами отримання освіти. Яскраві враження залишаться у школярів, які побували в районному центрі зайнятості населення, де мали змогу ознайомитися із

професіями та спеціальностями, які на даний час є актуальними для держави, області, району. А під час квесту «Моя професія», який проводили працівники районного центру зайнятості населення, старшокласники мали змогу побувати в ролі спеціалістів різних професій, відчутти себе роботодавцем і випускником вищого та середнього спеціального навчального закладу.

Після соціологічного опитування, яке було проведене в школі, з'ясували, що багато учнів хочуть пов'язати своє життя з юриспруденцією. Тому для старшокласників було організовано ряд зустрічей з працівниками юридичних спеціальностей.

Зокрема, старший лейтенант поліції Шевченко Т.В., в рамках роботи громадського об'єднання «Юний міліціонер Черкащини», що діє в школі, провела профорієнтаційну роботу щодо вибору юридичних спеціальностей. Ознайомила з позитивними та негативними сторонами діяльності працівників поліції. Під час профорієнтаційних заходів - брейн-рингу, дискусії та диспуту – підлітки відчували складнощі роботи поліцейських, а також намагалися самі пояснити молодшим школярам про небезпеку шкідливих звичок, вказавши на правові норми адміністративної та кримінальної відповідальності неповнолітніх.

Учні старших класів побували на екскурсії у Драбівському відділенні поліції. Старший інспектор поліції старший лейтенант Шевченко Т.В. провела оглядову екскурсію, розповіла про роботу правоохоронців.

Особливе зацікавлення у дітей викликала зустріч із головним спеціалістом кадрового забезпечення Драбівського відділення поліції Пузирем В.М., який продемонстрував навчальну зброю, розповів про її будову, призначення, техніку безпеки при користуванні нею. І найзахопливіше – учні змогли самі спробувати розібрати і зібрати пістолет та автомат.

Приємно, що зустріч викликала жвавий інтерес дітей, вони активно висловлювали свої думки, задавали безліч запитань про роботу правоохоронців.

Залучення учнівської молоді до правової освіти збагачує її духовне життя. Водночас знання своїх прав і обов'язків розширює можливості їх реалізації. Правове виховання зміцнює життєву позицію, підвищує громадянську активність, загострює почуття непримиренності до негативних явищ.

День відкритих дверей у суді дав змогу старшокласникам побувати на заході «Відкритість суду – крок назустріч громадськості». На ньому учні ознайомилися з основними функціональними обов'язками працівників суду, зустрілися з працівниками установи, які провели екскурсію в судовому приміщенні, ознайомили учнів із правилами поведінки у суді.

Нарівні з юридичними спеціальностями чимало підлітків уподобали професію медичного працівника. Тому для учнів були організовані зустрічі з лікарями та медсестрами Драбівської районної лікарні, які із захопленням розповідали про свою професію і спонукали учнів до обрання ними непростої, проте такої важливої роботи. Надовго запам'яталися учням зустрічі із лікарями та представниками районної організації Товариства Червоного Хреста України.

У рамках проведення семінарів-практикумів з дітьми були проведені практичні заняття, тренінги щодо надання першої медичної допомоги. Лікарі та фахівці Товариства Червоного Хреста нагадали про небезпеку, яка оточує кожного у повсякденному житті, вчили оберегати себе в надзвичайних ситуаціях та продовжували знайомити з роботою людей в білих халатах та організації Товариства Червоного Хреста.

Спеціалісти розповіли школярам про важливість вміння надавати першу долікарську допомогу, адже вчасна допомога рятує життя. Учні самі на мить ставали медиками і демонстрували, як треба надавати першу допомогу, спробували себе у ролі рятувника-реаніматора.

Дітям дуже сподобалися ці зустрічі, адже крім того, що учні дізналися та побачили багато нового, вони навчилися рятувати людей.

На жаль, останнім часом знижується популярність професії педагога, але, не втрачаючи надії, учасники факультативів «Педагогіка», «Психологія» та

гуртка «Людина і світ професій» намагаються її популяризувати, проводячи ток-шоу, відеорепортажі, інформ-дайджести, заняття з елементами тренінгу для підростаючого покоління з метою підвищення престижності професії.

Не менш цікаво проходять зустрічі та практичні заняття з представниками Драбівського РС управління ДФНС України в Черкаській області та МНС, на яких учні отримують знання та вчаться практично застосовувати їх у повсякденному житті.

Щоб зорієнтувати учнів у їхньому виборі та коротко ознайомити з особливостями різних професій і тим, які знання й уміння потрібні для здобуття тої чи іншої спеціальності, у Драбівському навчально-виховному комплексі «Загальноосвітня школа I-III ступенів імені С.В. Васильченка-гімназія» відбулося засідання круглого столу на тему: «Правильний вибір професії – успішне життя». На захід були запрошені представники різних професій.

Фахівець I категорії з профорієнтаційної роботи Драбівського районного центру зайнятості Педаш Володимир Сергійович розповів учасникам круглого столу про основні критерії, які потрібно враховувати при виборі професії. Також Володимир Сергійович ознайомив усіх з результатами моніторингу затребуваності професій на ринку праці.

Заступник директора Драбівської школи мистецтв Мазур Віктор Семенович із захопленням розповів про свою професію, про нюанси у роботі з учнями різного віку. Головними критеріями для вибору професії педагог вважає любов до своєї справи та любов до дітей.

Головний лікар Драбівської центральної районної лікарні Бойко Світлана Анатоліївна розповіла всім про свій нелегкий шлях від школярки до лікаря, який випав на її долю. Ознайомила з напрямками діяльності та відкрила завісу до деяких особливостей у роботі медичного працівника. Доповідач провела дітей новими для них стежками, показуючи найгуманнішу в світі професію.

Під час засідання круглого столу усі виступаючі розповідали про різні професії, але спільна думка, яку хотіли донести гості, чітко простежувалась: попередньо зваживши поради батьків, знайомих та досвідчених людей,

остаточний вибір повинні зробити самі випускники. Адже робота повинна приносити задоволення самому працюючому.

Щорічно в школі проходять зустрічі з працівниками різних середніх спеціальних та вищих навчальних закладів. Ці зустрічі насичені цікавими інформаційно-просвітницькими моментами. Найбільше подобається учням зустрічатися з випускниками минулих років, які презентують свій навчальний заклад та запрошують на навчання випускників школи. Старшокласники Драбівського навчально-виховного комплексу мали змогу здійснити поїздки у вищі навчальні заклади України, зокрема в Київський університет імені Бориса Грінченка та Черкаський інститут банківської справи, де учні школи мали змогу ознайомитися з різноманітними спеціальностями.

Зацікавленість власною спеціальністю має для нашого задоволення життям надзвичайне значення. При цьому байдуже, про яку професію йдеться — радіомеханіка, будівельника, перукарки, ткалі, працівника сільського господарства чи теоретика, дослідника, науковця, митця. Щонайменше вісім годин кожного дня, крім вихідних, ми проводимо на роботі, в школі. Саме тому величезне значення має, цікавить вона нас чи ні. Хіба можна бути задоволеним життям, якщо тобі не подобається власна професія?

Профорієнтаційний простір безмежний, і тому так важливо, щоб справжні фахівці різноманітних професій могли донести для шкільної молоді інформацію про їхнє професійне спрямування і самовизначення. На мою думку, лише модель діалогічної взаємодії суб'єктів, партнерство з різноманітними спеціалістами, дасть змогу розкрити всі секрети профорієнтаційного виміру підрастаючого покоління.

Систематична просвітницька робота зі шкільною молоддю у Драбівському навчально-виховному комплексі «загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів імені С. В. Васильченка-гімназія» показала, що є бажані результати: усі випускники обрали собі бажані професії. Жоден не залишився у невизначеній ситуації.

ШКОЛА ПСИХОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ

Освітній менеджмент як складник процесу управління навчально-пізнавальною діяльністю вимагає широкого впровадження особистісно орієнтованої системи навчання. У ХХІ столітті швидко зростає потреба у висококваліфікованих, досвідчених кадрах, які б відкрили та втілили нове бачення освітніх завдань. Тому однією із актуальних проблем освітнього простору є проблема професійного росту або професійної кар'єри працівників освітньої галузі.

“Педагогічний менеджмент – це комплекс принципів, методів, організаційних форм і технологічних прийомів управління освітнім процесом, спрямований на підвищення його ефективності,” – таке визначення дає В.П. Симонов. Під освітнім процесом він розуміє сукупність трьох складників: навчально-пізнавального, навчально-виховного, самоосвітнього процесів.

Виходячи з такого визначення, він відзначає, що будь-який викладач по суті є менеджером навчально-пізнавального процесу. Стосовно особистісного чинника педагогічної діяльності це означає відкритість вихователя до діалогічної взаємодії з вихованцями, яка передбачає рівність психологічних позицій обох сторін; відкритість культурі й суспільству, що виявляється у прагненні педагога змінити дійсність, дослідити проблеми та обрати оптимальні способи їх розв'язання; відкритість свого «Я», власного внутрішнього світу, тобто організація такого педагогічного середовища, яке сприяло б формуванню і розвитку образу «Я».

Однак учитель не завжди готовий будувати свої стосунки з учнями на діалогічній основі, використовуючи навчальний діалог не тільки як форму спілкування та навчання, але й як засіб творчого розвитку особистості. Тому проблема побудови навчального процесу на принципах діалогічного спілкування, співпраці й співтворчості є особливо актуальною.

Дослідження проблеми діалогу знаходять відображення у працях багатьох науковців. Л. Виготський, С. Рубінштейн, Л. Якубінський розглядали

діалог як лінгвістичну форму спілкування, як соціальний чинник, що визначає характер мислення і свідомості. Діалог як форма навчання аналізується В. Андрієвською, Г. Баллом, С. Кургановим. Природно, що розвивальні можливості продуктивного або творчого діалогу використані дидактами в обґрунтуванні теорії проблемного навчання (А. Алексюк, В. Біблер, І. Ільницька, В. Кудрявцев, О. Матюшкін, М. Махмутов, В. Оконь, А. Фурман). Крім того, можливості діалогу як форми спілкування, стилю взаємодії, засобу взаємовпливу та взаєморозуміння висвітлюються Г. Андреевою, О. Бодальовим, А. Домбровичем, І. Зязюном. Психологічні аспекти діалогічної взаємодії та психологічного впливу обґрунтовуються О. Ковальовим, Т. Флоренською. Психологічні чинники внутрішнього діалогу виявлені в працях Г. Кучинського, О. Соколова. Розглядають діалог як чинник та засіб виховання О. Орлов, Л. Петровська. Рефлексивні можливості діалогу у становленні та саморозвитку особистості окреслені Л. Ломако, І. Семеновим, С. Степановим, Г. Сухобською. Отже, проблема діалогу і природи спілкування, без якої він неможливий, у системі освіти набуває все більшого значення.

Усвідомлюючи вплив діалогічного спілкування на подальший розвиток дитячої особистості, практичним психологом центру практичної психології та соціальної роботи спільно з працівниками методичного кабінету започатковано діяльність Школи психологічних знань учителя початкових класів та Школи психологічних знань класного керівника. [3]

Метою діяльності Шкіл є: поповнення психологічних знань і формування вміння використовувати ці знання на практиці; збереження психічного здоров'я учителів; підвищення рівня самооцінки; сприяння особистісному зростанню й формуванню позитивного іміджу педагогів; корекція негативних установок, уявлень, мотивів, стереотипів поведінки; створення позитивного психологічного мікроклімату в учнівських колективах; розкриття та реалізація творчого потенціалу педагогів; підвищення досягнень у професійній діяльності.

З метою вивчення актуальної проблематики педагогічних працівників, особливостей їхньої взаємодії з учнями та батьками практичним психологом

центру було проведено ряд анкетувань з учителями. Відповідно до отриманих результатів анкетувань та за запитами вчителів у рамках Шкіл організовано та проведено заняття з педагогічними працівниками різних категорій.

Упродовж діяльності Школи психологічних знань вчителя початкових класів працівниками психологічної служби проведено наступні заняття.

Заняття “Особистісна та професійна самоцінність педагога”. У ході заняття при виконанні однієї із вправ було підтверджено той факт, що вчитель – це не лише професія чи покликання, а ще й певний набір типових ролей, які відтворюються на всіх рівнях життєдіяльності особистості. Аналізуючи різні ситуації та намагаючись впоратися з ними, учитель залишається педагогом навіть удома, у своїй сім’ї, прагнучи бути ще і батьком чи матір’ю водночас. Така рольова негнучкість, за нашими висновками, може призвести до емоційного та професійного вигорання чи деформації, тому важливими видаються такі завдання та прийоми у діяльності фахівця, які дозволяють розототожнитися зі своєю професійною роллю.

Заняття “Як допомогти молодшому школяреві добре вчитися?”. Під час заняття акцентовано увагу на особливості навчання дітей 6-річного віку. Підібрані вправи дали змогу відпрацювати навички взаємодії на рівні «учитель-учень» з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей. Заняття сприяло засвоєнню способів розкриття потенціалу учнів, усвідомленню цінності педагогічних стосунків на емоційному рівні.

Заняття “Взаємодія учителя з батьками”. Учасники під час роботи усвідомили важливість задіяння професійної рефлексії для налагодження продуктивних партнерських стосунків з батьківською громадою.

Школа психологічних знань класного керівника складалася з наступних блоків.

Заняття «Особистість педагога як інструмент виховання». Робота у групах під час заняття дала змогу учителям засвоїти прийоми опанування позитивними особистісними установками та способами формування

позитивних емоційних стосунків у класному колективі, що сприяє повноцінній соціалізації учня у закладі та у соціальному мікросередовищі.

Заняття «Статус дитини та класного колективу». Педагогам було запропоновано перегляд відеофільму «Бути не таким, як усі» та організовано обмін зворотним зав'язком, під час якого учасники поділилися новими аспектами сприймання особистості дитини та баченням ресурсу особливої дитини та групи, до якої вона включена.

Заняття “Гуманістичні взаємини як ресурс для розвитку дитячої особистості”. Робота учасників у групах була побудована таким чином, щоб педагоги мали можливість відпрацювати основні моменти діалогічної взаємодії та провести рефлексію вправи.

Для проведення названих занять використовувалися проєктивні методики діагностичного спрямування, вправи на усвідомлення, завдання на відпрацювання навичок конструктивного виходу з конфліктних ситуацій, техніки на побудову асертивної взаємодії, формування готовності до співпраці, прийоми встановлення довірливих стосунків та відкритого спілкування.

У якості рекомендацій відповідно до тематики тренінгових занять практичним психологом центру розроблено та представлено педагогам інформаційні буклети «Перший раз – у перший клас», «Негативні та позитивні установки», «Шпаргалка для дорослих або правила спілкування з гіперактивними дітьми», рекомендації вчителям щодо роботи з батьками. Після проведення тренінгових занять взаємодія працівників психологічної служби з педагогами мала продовження у напрямку індивідуальних консультацій та ставила за мету допомогти їм в усвідомленні власних якостей та спонук поведінки, досягти бажаних поведінкових змін.

Заняття, проведені у рамках діяльності Школи психологічних знань учителя початкових класів та Школи психологічних знань класного керівника сприяли виникненню позитивних змін у взаєминах між усіма освітніми суб'єктами, налагодженню стосунків у класних учнівських колективах; зменшенню кількості учнів з ризикованою поведінкою; самовизначенню та

самореалізації учнів; підвищенню самооцінки; формуванню позитивних установок у процесі взаємодії батьків, дітей, педагогів; збереженню психічного здоров'я учителів; особистісному зростанню й формуванню позитивного іміджу педагогів, розкриттю їхнього творчого потенціалу; підвищенню досягнень у професійній діяльності.

Література

1. Балл Г.О. Сучасний гуманізм і освіта: Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти. – Рівне: Ліста-М, 2003. – 128 с.
2. Кучинский Г.М. Новый подход к проблеме “мышление и общение” / Г.М. Кучинский // Вопросы психологии. – 1991. – № 1.– С. 159–161.
3. Похил Л. Роль школи психологічних знань педагога у розвитку навичок діалогічної взаємодії / Л.Похил // Організаційно-освітні практики сьогодення як відповідь на сучасні гуманітарні запити: матеріали обласної науково-практичної Інтернет-конференції (23-27 лютого 2015 р., м. Черкаси) / за ред. Т.Б.Артеменко. – Черкаси: ЧОПОПП, 2015. – 76 с. - С.35 – 37 // url: library.ippro.com.ua/attachments/article/390/Орган...ня як відповідь .pdf
4. Химинець В.В. Інноваційно-освітня діяльність. – Ужгород, 2007. – 364 с.

Вікторія Ракітіна

ТРАНЗАКЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ДОПОМОГИ УЧАСНИКАМ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Праця психолога у сучасному світі вимагає інноваційного підходу до вирішення нестандартних завдань та ситуацій. Сьогодення психологічної практики характеризується новими технологіями та вимагає від фахівця володіння відповідними професійними компетентностями.

Транзакційний аналіз (скорочено ТА) як напрямок психології та психотерапії є, як засвідчує практика, ефективним інструментом фахівця-психолога у наданні допомоги учасникам освітнього процесу.

Використання ТА в освітньому середовищі є засобом для створення психологічного комфорту його учасників.

Автором упродовж 2012-2017 років вивчалася можливість застосування технік ТА для гармонізації міжособистісних відносин і створення комфортного психологічного клімату в учнівських групах та у міжгрупових стосунках. Була складена програма тренінгових занять, що включала діагностику его-станів особистості; аналіз взаємодії (транзакцій) учасників; визначення основних життєвих позицій; робота з так званим драматичним (ігровим) трикутником Карпмана.

Діагностика его-станів здійснювалася за допомогою модифікованого опитувальника Д. Джонгварда. Шляхом спостереження також аналізувалися жести, вираз обличчя, тон голосу, часто вживані слова учасників занять, а також поведінкові феномени. За результатами процесуальної діагностики респондентам пропонувалося змінити звичні способи реагування у тому випадку, якщо взаємини з оточуючими не були для них комфортними і викликали напругу. Упродовж певного часу проводилися повторні діагностичні зрізи та відзначалися зміни у взаєминах.

Діти виконували домашнє завдання по складанню егограмми за Дж. Дюссо, при цьому акцент робився на міжособистісних стосунках у групі. Результати порівнювалися з раніше отриманими, при цьому також аналізувався емоційний стан.

Аналіз взаємодії дозволив виявити ефективні та неефективні особливості поведінки в різних соціальних ситуаціях. У прикладах, які розглядали учні, наводилися різні види транзакцій, досліджувалося, як змінюється ситуація взаємодії при зміні ланцюжків транзакцій. У ході заняття учасниками усвідомлювався взаємозв'язок між неправильно побудованою взаємодією і виникненням конфліктних ситуацій всередині групи. Старшокласники самостійно і за підтримки групи програвали свій новий стиль спілкування, знаходили нові, більш комфортні шляхи виходу з конфлікту.

Наступний етап роботи полягав у визначенні основних життєвих позицій - фіксованих емоційних установок. Для кожного учасника складався індивідуальний профіль прогляджувань, були проведені відповідні вправи. Варто відмітити, що проведення вправ викликало відчутний позитивний емоційний сплеск, що може говорити про дефіцит похвали, схвалення, моральної підтримки та безумовного прийняття в житті дітей. Заняття на цьому етапі були найбільш емоційно насиченими і тривалими за часом.

Робота з драматичним (ігровим) трикутником Карпмана показала, що чимало учнів помилково оцінюють свої поведінкові особливості і, відповідно, неправильно інтерпретують особливості міжособистісної взаємодії. На практичних заняттях програвалися інші, більш ефективні патерни поведінки. Для закріплення результатів проводилися вправи на емоційне відреагування, медитативні та арт-терапевтичні техніки.

У результаті проведеної роботи спостерігалася позитивна динаміка у взаєминах всередині групи та у міжгрупових стосунках у закладі. Старшокласники стали більш відкрито висловлювати свої почуття, з повагою та розумінням вислуховували інших. Зросло переживання почуття психологічного комфорту.

Таким чином, можна стверджувати, що вказана програма засвідчила свою ефективність і може бути запропонована для корекції взаємин у групах старшокласників.

За такими ж тематичними блоками можна проводити групові заняття з педагогами. Програму доцільно доповнювати психологічними іграми, дослідженням життєвого сценарію, вивченням емоційної грамотності.

Робота зі шкалою емоційної грамотності дає можливість краще розуміти та усвідомлювати свої емоції та емоції інших і може використовуватись як у консультуванні, так і в профілактичній діяльності психолога.

У роботі з батьками застосування основ ТА теж засвідчило свою ефективність. Це можуть бути виступи на батьківських зборах, консультації. Так, актуальними та затребуваними є теми “Стадії розвитку дитини”,

”Грамотне батьківство”, “Особливості підліткових емоцій”, “Роль емоційних погладжувань у сімейних відносинах”.

Діяльність психолога у напрямку просвіти педагогів та громадськості прослідковується також у проведенні семінарів, зокрема, семінарської програми “ТА в системі освіти”, яка реалізувалася у закладі та була направлена на розуміння процесу прихованої взаємодії. Програма виявилась корисною для аудиторії у складі заступників із виховної роботи та класних керівників.

У процесі індивідуального консультування добре сприймається ідея станів «Я». Цьому сприяє проста мова ТА. Вивчивши зміст і мотиви всіх трьох своїх особистісних станів, учні починають краще вчитися, тому що ясно уявляють свої наміри і бажання.

Як відомо, навчальні заходи будуть більш ефективними, якщо будуть звернені до всіх трьох станів «Я» - «Родителя», «Дорослого» та «Дитини». Важливо враховувати, що «Вільна Дитина» є джерелом творчості і енергії особистості. Це стосується і дорослих, і дітей. Педагогу ж треба мати вільний доступ до всіх своїх станів. Так, більшу частину часу йому слід демонструвати Доросле вирішення проблем. Часто йому треба встановлювати чіткі межі поведінки для учнів з позиції позитивного «Родителя-Контролера» чи виявляти турботу про них з позитивного «Турботливого Родителя». Він також може ввійти і в стан «Дитини», щоб показати приклад безпосередності, інтуїції і радості пізнання нового.

Аналіз транзакцій може сприяти ясному, продуктивному й вільному від прихованих дій спілкуванню між вчителями та учнями. Використання можливостей вибору допомагає вчителям і учням виходити із узвичаєних, заблокованих взаємодій типу «Родитель»-«Дитина».

Виявлення директивної поведінки та відмова від неї також може сприяти поліпшенню взаєморозуміння та створення простору безпеки та комфорту. Уроки виходять більш ефективно, коли вчитель використовує свій час, а не поспішає його використати. Учні поліпшують свої пошукові навички, коли

охоплюють достатній обсяг матеріалу, а не намагаються охопити весь, щоб Бути Досконалим.

Саме темі установок поведінки – «Будь Досконалим», «Намагайся», «Радуй інших», «Поспішай», «Будь Сильним» - присвячена науково-дослідницька робота учнів “Визначення змісту життєвого сценарію на прикладі аналізу казкового героя“. Застосувавши теорію транзакційного аналізу, старшокласники вивели формулу залежності перебігу сценарного процесу особистості від згаданих поведінкових установок.

Увага до особливостей взаємодії та структуривання часу в освіті є виправданою. Адже традиції, норми та узвичаєні форми комунікації в існуючій системі освіти надають виняткові можливості для побудови психологічних ігор чи так званих маніпуляцій. Так, учні можуть грати в такі ігри, як “Дурень”, “Ти мене не примусиш”, “Ну, зробіть щось”. Вчителі можуть грати в “Подивися, як я старався”, ”Я лише намагався тобі допомогти”, ”Чому б тобі не..”, “Критикана”. Знайомство з аналізом ігор дозволяє педагогам та учням уникати таких непродуктивних взаємодій, продовжуючи замість цього дійсно вчити і вчитися.

Використання контрактів (домовленостей) на взаємодію допомагає педагогам і учням досягати ясної, відкритої домовленості про те, чим слід займатися кожному з них, і як вони можуть це робити щонайкраще.

Таким чином застосування методу транзакційного аналізу у сфері освіти здатне створити у комунікативному та предметному просторі закладу атмосферу відповідальності, активності, відкритості та продуктивності.

Література

1. Берн Е. Ігри, в які грають люди. Психологія людських взаємовідносин. Люди, які грають в ігри. Психологія людської долі. - М.: Прогрес, 1998. - 187с.
2. Карпман С. Казки і драматичний аналіз сценарію // ТАВ. - 1968. - №7. - С.39-43.
3. Ракітіна В. Застосування транзактного аналізу в системі освіти з метою створення психологічного комфорту в навчальному закладі. – Золотоноша:

Золотоніська гімназія ім. С.Д. Скляренка, 2014. – 30 с. // url: <https://www.slideshare.net/zologym/ss-40529756>.

4. Стюарт Й., Джойнс В. Основи ТА: транзакційний аналіз: Наукове видання. - К.: ФАДА. ЛТД, 2002. – 393 с.

5. Joines V., Stewart I. Personality adaptations: A new guide to human understanding in psychotherapy and counseling. Nottingham and Chapel Hill: Life space Publ., 2002.

**Відомості про учасників науково-практичної Інтернет-конференції
«Реалізація особистісних компетенцій фахівця у професійній діяльності»
(20-24 лютого 2017 р., м.Черкаси, КНЗ ЧОПОППЧОР)**

Андрущенко Ольга Іванівна, практичний психолог Золотоніської загальноосвітньої санаторної школи-інтернату I-III ступенів Черкаської обласної ради; shevchenko-olga@i.ua

Битько Юлія Анатоліївна, практичний психолог Черкаського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів – лицей спортивного профілю № 34» Черкаської міської ради; yulya19745@mail.ru

Волошина Юлія Сергіївна, завідувач центру практичної психології та соціальної роботи управління освіти, молоді та спорту Смілянської міської ради Черкаської області voloshinasmila@ukr.net

Горбенко Діна Олександрівна, практичний психолог Вершацької загальноосвітньої школи I-III ступенів Чигиринської районної ради Черкаської області; vershatsi_school@ukr.net

Деркач Тетяна Анатоліївна, завідувач економічним відділенням відокремленого структурного підрозділу Агротехнічного коледжу Уманського національного університету садівництва; derkachtanya@i.ua

Деркач Олексій Васильович, викладач відділення відокремленого структурного підрозділу Агротехнічного коледжу Уманського національного університету садівництва; derkachtanya@i.ua

Заєць Оксана Іванівна, соціальний педагог Золотоніської спеціалізованої школи №2 інформаційних технологій Золотоніської міської ради Черкаської області;

Ковальська Тетяна Миколаївна, соціальний педагог, практичний психолог Бужанської загальноосвітньої школи I-III ступенів Лисянської районної ради Черкаської області; evgeny.kowalsky@yandex.ua

Коломієць Роман Сергійович, директор Центру функціональної психолого-педагогічної діагностики та реабілітації дітей і підлітків Смілянської районної державної адміністрації Черкаської області; kolomic7@ukr.net

Кравченко Олексій В'ячеславович, практичний психолог Христинівської загальноосвітньої школи I-III ступенів №2 Христинівської районної ради Черкаської області; almalev.1221@yandex.ua

Міщенко Людмила Олександрівна, практичний психолог Городищенського дошкільного навчального закладу (ясла-сад) № 1 «Джерельце» Городищенської міської ради Черкаської області; lyuda_mishchenko@ukr.net

Огнива Надія Василівна, соціальний педагог Яблунівського навчально-виховного комплексу «Дошкільний навчальний заклад – загальноосвітня школа I-III ступенів» Лисянської районної ради Черкаської області; yablunivka@list.ru

Потапенко Олена Миколаївна, соціальний педагог Драбівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа I-III ступенів імені С.В. Васильченка-гімназія» Драбівської районної ради Черкаської області; olena.potapenko@mail.ru

Похил Любов Дмитрівна, практичний психолог центру практичної психології та соціальної роботи управління освіти, молоді та спорту Смілянської міської ради Черкаської області; nista.pohil@mail.ru

Ракітіна Вікторія Миколаївна, практичний психолог гімназії ім. С.Д. Скляренка Золотоніської міської ради Черкаської області; vkt08051973@ukr.net

